TÜRK DÜNYASI ARAŞTIRMALARI

RESEARCHES ABOUT THE TURKS ALL AROUND THE WORLD

YIL / YEAR: 33 CİLT / VOLUME: 97 SAYI / NUMBER: 193 ISSN: 0255-0644

G.9

TEMMUZ - AĞUSTOS 2011
JULY - AUGUST 2011

193

TÜRK DÜNYASI ARAŞTIRMALARI

Researches About The Turks All Around The World

ISSN: 0255-0644

2011 / 193
TEMMUZ - AĞUSTOS
JULY - AUGUST

İstanbul 2011

Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi
Researches About The Turks All Around The World
ISSN: 0255-0644

Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı
The Foundation of Researches About Turks All Around The World

Sahibi / *Owner*
Prof. Dr. Turan YAZGAN

Yazı İşleri Müdürü / *Managing Editor*
Saadet Pınar YILDIRIM

Yayına Hazırlayan / *Editor*
Dr. İlyas TOPSAKAL

Dizgi / *Typesetting*
Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yuluğ Tekin Dizgi Merkezi

İç Tasarım / *Design*
Gökhan KAYA

İletişim Adresi / *Management Center*
Kemalpaşa Mah. Bukalıdede Sok. No: 4 Saraçhane İstanbul / TÜRKİYE
Tel: (0212) 511 10 06 pbx / Belgegeçer: (0212) 520 53 63
İnternet adresi: www.turan.org.tr / **e-posta:** tdav@turan.org - dizgi@turan.org
Posta Çeki Hesabı Numarası: İstanbul Aksaray PTT Şubesi - 141720
Vakıfbank İstanbul Beyazıt Şubesi: TR76 0001 5001 5800 7287 8397 25

Baskı / *Printed By*
Özrenk Matbaa : Davutpaşa Mah. İpek İş Hanı No: 6/18 Topkapı - İSTANBUL
Tel: (0212) 565 41 97

Yayın Türü
2 Aylık, Süreli, Uluslararası, Hakemli

EBSCO PUBLİSHİNG - TUBİTAK / ULAKBİM

Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi, **Ebsco Publishing** tarafından taranmakta ve makalelerin İngilizce özetleri indeksin servisinde yer almaktadır. **Ebsco Publishing:** *www.ebscohost.com/titleLists/poh-coverage.pdf*

Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi, **TUBİTAK / ULAKBİM** tarafından taranmakta ve dizinlenmektedir.

Tubitak / Ulakbim için ise, *www.ulakbim.gov.tr/cabim/vt/uvt/sbvt/uvt_journal_index.php?the_db=4&the_year=2010* adresinden takip edebilirsiniz.

Adedi	1 Yıllık Yurt Dışı Abonelik / *Subscription*	1 Yıllık Yurt İçi Abonelik
20 TL	100 $ veya 75 Euro karşılığı Türk Lirası	120 TL

Yayın Hakem Kurulu

Prof. Dr. Mustafa ÖNER ● Ege Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü / Türkiye

Yayın / Danışma Kurulu

TÜRK DÜNYASI ARAŞTIRMALARI'NA GÖNDERİLECEK YAZILARDA UYULMASI GEREKEN KURALLAR

1. ***Türk Dünyası Araştırmaları*** iki ayda bir yayınlanır. Gönderilen yazılar yazı kurulundan ve hakem heyetinden geçtikten sonra yayınlanmak üzere sıraya konulur. Prensip olarak, ***"Türk Dünyası Araştırmaları"*** ve ***"Türk Dünyası Tarih Kültür"*** dergilerinde çıkan yazılar ve ***Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı***'nca yayınlanan kitapları kaynak olarak gösteren yazılara öncelik verilmektedir.

2. Yayın Kurulumuzca, ***"Türk Dünyası Araştırmaları"*** ve ***"Türk Dünyası Tarih Kültür"*** dergilerinde yayınlanacak araştırmalarda: Orta Asya: *Türkistan;* Maveraü'n-Nehir: *Aşağı Türkistan;* Amu-Derya: *Seyhun;* Sir-Derya: *Ceyhun;* Türki Cumhuriyetler; *Türk Cumhuriyetleri* gibi milli terimlerimizin kullanılması uygun görülmüştür. Yazarlar, yayın kurulumuz tarafından yayınlanacak yazılarda, bu terimlerin otomatik olarak değiştirilebileceğini kabul etmiş sayılırlar.

Yazarlar mektup ve elektronik posta adreslerini de bildirmelidir.

3. Makale Metni: A4 boyutunda (29.7x21 cm) kâğıtlara, MS Word programında, *Times New Roman* veya benzeri bir yazı karakteri ile 10 punto, 1.5 pt satır aralığında yazılmalıdır. Dipnotlar 8 punto (normal) Times New Roman Türk fontu ile dizilmelidir. Sayfa kenarlarında 3'er cm boşluk bırakılmalı ve sayfalar numaralandırılmalıdır. Paragraflar 1 cm (4 karakter) içeriden başlatılmalıdır. Makaleler PC uyumlu *Microsoft Word* veya ".doc" uzantılı belge oluşturmaya elverişli herhangi bir kelime işlem programında yazılarak e-posta adresimize ve CD kaydı ve iki nüsha kâğıt çıktısıyla adresimize gönderilmelidir. Eski harfli metinler *Universal Word* ve benzeri programda yazılmış olmalıdır. Yazarlar istedikleri transkripsiyon sistemini kullanabilirler. Ancak dizgi imkânları da göz önünde bulundurularak, mümkün olduğunca Türkiye'de yaygın olarak kullanılan transkripsiyon sisteminin kullanılması gerekir. Özel bir yazı karakteri kullanılmış ise, belgeyle birlikte söz konusu karakterlerin fontlarının da gönderilmesi gerekmektedir.

Metin içinde vurgulanması gereken kısımlar, koyu değil *eğik* harflerle yazılmalıdır. Alıntılar *eğik* harflerle ve tırnak içinde verilmeli; beş satırdan az alıntılar satır arasında, beş satırdan uzun alıntılar ise satırın iki yanından 1 cm içeride, blok hâlinde, 1 satır aralığıyla ve 9 punto ile yazılmalıdır.

4. ***Makale içi başlıklar:*** Makalede, konunun işlenişine göre rakam-harf sistemi esas alınarak ana, ara ve alt başlıklar kullanılabilir.

5. ***Türk Dünyası Araştırmaları***'nda yayımlanmayan yazılar, istek hâlinde iâde edilebilir.

6. ***Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi***'nin dili Türkiye Türkçesi'dir. Gerek görüldüğü hallerde, Çağdaş Türk lehçelerinde yazılmış yazılara da yer verilir. Yazılarda kullanılacak şekil, resim vb. malzemenin orijinallerinin yüksek yoğunlukta taranmış "jpeg" formlarının veya kaliteli fotoğraflarının gönderilmesi şarttır.

7. Yazıların bilimsel sorumluluğu yazarlarına âittir.

8. Kaynak gösterme: Dipnotlar, atıf ve açıklama için kullanılabilir. İki hâlde de sayfa altında gösterilir. Bir eserin ilk kullanımında kaynak ve yazar adının tam künyesi, aynı yazarın birden fazla eserinden yararlanılması durumunda ve genel olarak herhangi bir kaynağın sonraki kullanımlarında kısaltma ve basım yılı tercih edilebilir.

Örnek: Prof. Dr. Turan YAZGAN, *Türk Dünyasında Dün Bugün Yarın*, İstanbul 2010, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları, s. 115.

9. Kaynaklar: Makalenin sonunda, çalışma esnasında yararlanılan kaynaklar, yazarların soyadları esas alınarak alfabetik biçimde sıralanmalıdır.

Örnek: ERTÜRK, Dr. Yaşar, "Kuşçubaşı Eşref Sencer Bey ve Batı Trakya Türk Cumhuriyeti", *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi,* Yıl: 32, Cilt: 95, Sayı: 189, Kasım-Aralık 2010, s. 101-126.

Not: Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi'ne göndereceğiniz makalelerinizi **makale.turan.org.tr** adresine girerek gönderebilirsiniz.

ISSN: 0255-0644

«TÜRK DÜNYASI ARAŞTIRMALARI»
Bakanlar Kurulu'nun 20.7.1980 tarih ve 8/1307 sayılı kararıyla kamu yararına hizmet veren vakıf olarak kabul edilerek vergi muafiyeti tanınmış olan
«TÜRK DÜNYASI ARAŞTIRMALARI VAKFI»nın hakemli, uluslararası, süreli ilmî yayın organıdır.

İ Ç İ N D E K İ L E R

TÜRK DÜNYASI ARAŞTIRMALARI

Researches About The Turks All Around The World

ISSN: 0255-0644

2011 / 193

TEMMUZ - AĞUSTOS

JULY - AUGUST

AMERİKAN ARŞİV BELGELERİNDE TÜRK-AMERİKAN İLİŞKİLERİNİN BAŞLAMASI, 1830 TARİHLİ TİCARET VE SEYRÜSEFAYİN ANTLAŞMASI

İsmail KÖSE*

Öz

Amerika Birleşik Devletleri ile Osmanlı İmparatorluğu arasındaki ilk resmi ilişkiler Mağrip topraklarında başlamıştı. Yeni kurulan ve hızla sanayileşen Amerikan Devleti'nin geniş Osmanlı pazarları dikkatini çekmekte gecikmedi. Osmanlı İmparatorluğu coğrafyasında hızla yayılım gösteren Avrupa kapitalizmine katılmakta gecikmek istemeyen Amerikan hükümet yetkilileri ilişkilere resmiyet kazandıracak bir ticaret antlaşması için girişimlerde bulunmaya başladı. Uzun süren müzakereler sonrasında imzalanan antlaşma ile Amerika Devleti ticari kazançlarının yanında hukuki imtiyazlar başka bir deyişle kapitüler haklar da elde etmişti. Daha sonraki yıllarda, 1830 Antlaşması ile verilen kapitüler haklar ve Antlaşmanın tercüme farkları iki ülke arasında ilişkileri kesilme noktasına götüren sorunlara neden olacaktır.

Anahtar kelimeler: *Babıali, Amerika, Antlaşma, Seyrüsefayin, Kapitüler Haklar, Dragoman, Karadeniz, Ticaret.*

Abstract

With American Archive Documents Commencement or Turkish American Relations Treaty of Commerce and Navigation Signed on 1830

The first official relations between US and Ottoman Empire had started in Maghreb Lands. Large Ottoman lands without any delay had att-

* Karadeniz Teknik Üniversitesi, Tarih ABD, Cumhuriyet Tarihi Doktora Öğrencisi.

racted the attention of US, who newly founded and achieved a fast industrialization. US Government who did not want to miss joining accelerated European Capitalism that occupying Ottoman lands, to sign a trade and navigation agreement without losing time begun to initiate to negotiate with Ottoman Statesmen. After long lasted negotiations with signed agreement beside commercial achievements US also had handled some important judicial privileges in other saying capitulary rights had been gifted to US. These capitulary rights and translation differences of the 1830 Agreement will cause crucial problems that sometime will bring two country's relations at the edge of cessation.

Key words: *Babıali, America, Agreement, Navigation, Capitulatory Rights, Dragoman, Black Sea, Commerce.*

Giriş

Kuruluşundan itibaren Amerika Birleşik Devletleri'nin uluslararası ilişkiler yaklaşımı birincil öncelik olarak ticari çıkarlar üzerine şekillenmişti. Bu nedenle, İngiliz sömürgeliğinden kurtulup bağımsızlığını kazandıktan sonra Amerikan tarihi boyunca dış politika ile ekonomik çıkarlar hep paralel yürümüş, Amerikan diplomasisi uzun süre ekonomik çıkarlara hizmet etti. Hatta bazı dönemlerde dış politika doğrudan doğruya ekonomik çıkarların elde edilebilmesi için kullanılan bir araç görevi üstlendi. Amerikalı diplomatlar, konsoloslar, ortaelçiler ve büyükelçiler, özellikle donanma subayları gittikleri ülkelerde ve seyrüsefer halinde bulundukları denizlerde ulusal bir görev olarak addettikleri ABD ticaretinin artırılması için düzenledikleri raporları Dışişleri Bakanlığına gönderdi. Bakanlığın dış politikasının oluşturulmasındaki belirleyici paradigmalardan bir tanesi bu raporlar oldu.

Osmanlı Devleti'nin yeni kurulmuş olan Amerika Birleşik Devletleri ile ilk tanışması, Atlantik Okyanusu sınırlarındaki Mağrip topraklarında gerçekleşti. Amerikan savaş ve ticaret gemileri Avrupa'ya ulaşabilmek ve Akdeniz'e girebilmek için Cebelitarık Boğazı'ndan geçmek zorundaydı. Cebelitarık Boğazı'nın güney sahilleri ve Atlantik Okyanusu'nun doğusu ile Akdeniz'in güney sahillerinin Cebelitarık Boğazı devamındaki kısmı Mağrip ülkelerinin kontrolündeydi. Yarı muhtar Osmanlı bağlı devletçikleri olan Mağrip ülkeleri bulundukları Akdeniz'in anahtarı konumundan istifade etmekte ve geçimlerini büyük oranda korsanlık faaliyetlerinden sağlamaktaydılar. Akdeniz'e ve Avrupa'ya ulaşmak için Cebelitarık Boğazı'ndan geçmek zorunda olan Amerikalı tüccarlar da, Mağriplilerin bu yapılagelen korsanlık faaliyetlerinden nasibini almaya başlayarak ticari anlamda büyük zararlarla karşı karşıya kaldı. Amerikan Hükümeti sorunu ilk olarak diplomasi yoluyla çözmeyi çıkarlarına daha uygun gördü. Bu nedenle, Amerikalı diplomatlar üç Osmanlı bağlısı Mağrip Devletiyle müzakerelerinde uzlaşmacı bir yol takip ettiler. Örneğin; Cezayir ile im-

zalanan antlaşmanın müzakereleri devam ederken, Başkan James Monreo'nun 25 Ağustos 1794 tarihli mektubunda, müzakereleri sürdüren komisere; sekiz yüz bin doların görüşmeler için ayrıldığı, antlaşma ile Cezayir tarafından alıkonulan Amerikalı denizcilerin fidye pazarlığının birlikte yürütülmesi, bu mümkün olmazsa fidye pazarlığı üzerine müzakere yapılması talimatı verilmişti. Amerika, kişi başı üç bin dolar fidye Cezayir korsanlarının Amerikan ticaret gemilerine saldırmaması karşılığında yıllık elli bin dolar vergi ödemeyi ve antlaşmanın müzakereleri sürecinde iki yüz bin dolar hediye vermeyi kabul edilebilir bulmaktaydı.

Amerika Birleşik Devletleri'nin Osmanlı Devleti ile ilişkileri herhangi bir antlaşma olmaksızın düşük yoğunlukta devam ederken, Amerikan Donanmasına ait bir firkateyn hiç hesapta yokken ilk defa Çanakkale Boğazı'nı geçerek İstanbul'a ulaştı. Amerikan bayrağı taşıyan bir geminin Türk karasularını kullanarak İstanbul'a bu ilk gelişi aslında Cezayir Dayısı Mustafa Paşa'nın zorlaması ile olmuştu. Amerikalı Amirali İstanbul'da ummadığı bir sürpriz beklemekteydi. Osmanlı Devleti'nin gümrük görevlileri Amerika Birleşik Devletleri hakkında herhangi bir bilgiye sahip değillerdi ve Amerikan Bayrağını da tanımamaktaydılar. Firkateyne çıkan gümrük görevlilerinin ilk sorusu, geminin hangi ulusa ait olduğu oldu. Gümrük görevlilerinin gemideki Amerikalılara söylediğine göre; *"Amerika Birleşik Devletleri"* ismini de ilk defa kendilerinden duymuşlardı. Bununla birlikte *"Yeni Dünya"* Osmanlılar tarafından bilinmekteydi. Geminin milliyeti tanındıktan sonra saraydan gelen görevliler Amerikalıları sıcak bir şekilde karşıladı ve saray çevrelerinde Amerikan bayrağındaki yıldızların iki ülke arasında kurulacak olan işbirliğine işaret olduğu kehaneti yayıldı. Amerikan gemisinin İstanbul limanına girişi sadece Türkler arasında ilgiye neden olmamış, İstanbul'da bulunun diğer milletlerin diplomatik temsilcileri de Amerikalılara büyük alaka göstermişti. Tam tarihi kesin olmamakla birlikte, Amiral Bainbridge 25 Kasımda, Kaptanı Derya Küçük Hüseyin Paşa tarafından ziyaret edildi ve İstanbul'da bulunduğu süre içerisinde kendisine üst düzey devlet protokolü uygulandı. Amerikalı Amiral, firkateyni İstanbul'da demirli iken, Karadeniz'deki ticareti gözlemledi ve daha sonra Karadeniz sularında Amerikan tüccarlarının bulunması gerekliliğini ve İstanbul'a bir Amerikan büyükelçisinin atanmasının Osmanlı makamlarında memnuniyetle karşılanacağını gözlemlediğini Washington'a rapor etti. Bainbridge'nin ifadesine göre; Kaptan-ı Derya Küçük Hüseyin Paşa'nın Amerika'nın İstanbul'a büyükelçi ataması talebine karşı, İstanbul'dan ayrılmadan önce kendisine Lizbon'da bulunan Amerikan Büyükelçisi'nin altı ay içerisinde İstanbul'da olacağını söylemişti. Fakat belirtilen tarihlerde Avrupa'daki karışıklıkları dikkate alan Başkan John Q. Adams, İstanbul'a büyükelçi atamaktan vazgeçti. Bir ahitname için gerekli müzakerelerin düşük yoğunluklu olarak devam ettiği belirtilen tarihlerde henüz iki devlet arasındaki

ilişkileri düzenleyen bir antlaşmanın imzalanması için gerekli karşılıklı anlayış ve zemin yoktur. Bu nedenle müzakereler duraksamalı olarak devam etmekteydi ve müzakere süreci iç ve dış dinamiklerin de etkisi ile 1830 yılı Mayıs ayına kadar sonuçlandırılması mümkün olmadı.

1830 Tarihli Ticaret ve Seyrüsefayin Antlaşması'nın İmzası Öncesindeki Müzakere Süreci

Amerika Birleşik Devletleri ile Osmanlı Devleti arasındaki ilk yazılı antlaşma 1830 tarihinde imzalanmış olan *"Ticaret ve Dostluk Antlaşması"*dır. Bu antlaşmanın imzasından önce Amerika Devleti'nin ticaret gemileri Osmanlı karasularında İngiliz bayrağı ile faaliyet göstermekte ve İngilizlere tanınan ayrıcalıklardan yararlanmaktaydılar. Mağrip ülkeleri ile imzalanan antlaşmaların yürürlüğe konulmasından hemen sonra, Amiral Bainbridge'nin Türk karasularında bulunduğu tarihlerde 1800 yılının başlarında Amerika Lizbon'daki Ortaelçisi William Laughton Smith'i İstanbul'a göndererek bir ticaret antlaşmasının imzası için yetkilendirmişti. Babıali özellikle 1798'de Mısır'ı işgal eden Napolyon ordularına karşı İngiltere'nin yardımına ihtiyaç duyduğu için, İngiltere'ye karşı savaşı vererek bağımsızlığını yeni kazanmış olan Amerika ile istenilen ticaret antlaşmasının imzalanmasına sıcak bakmadı. Antlaşma imzalanmamasının diğer bir nedeni de, Osmanlı idarecilerinin Amerika ile ticaretten herhangi bir getiri elde edemeyeceklerinin farkında olmalarıdır. Amerikalı tüccarların en çok ziyaret ettiği Osmanlı limanı İzmir limanıydı. Fransız Devrimi sonrasındaki gelişmelerin sonucunda İzmir Limanı'nın ticari önemi artmıştı. Bu dönemdeki gelişmeler büyük oranda el gücüne dayalı Osmanlı sanayisinin çökmesine ve işletmelerin kapanmasına neden olmuştu. Böylece kapitalist Avrupa için Osmanlı pazarında çok büyük bir ticaret hacmi oluşmuştu.[1] Bu ticaretten pay almak isteyen Amerika, herhangi bir diplomatik ilişki kuran antlaşma olmaksızın, *fait accompli* durumu yaratarak 4 Mayıs 1802 tarihinde William Steaward'ı konsolos görevi ile İzmir'e tayin etti. Böylece iki ülke arasındaki ilişkiler *de facto* olarak başlamış oldu. Diplomatik ilişkilere resmiyet kazandıran bir antlaşma henüz akdedilmediği ve Osmanlı Devleti'nin Amerika'ya karşı bir dış politika oluşturmadığı dönemde gerçekleşen bu atama Osmanlı idarecileri tarafından kabul edilmedi. ABD'nin *de facto* konsolosu yaklaşık bir buçuk yıl İzmir'de kaldıktan sonra Amerika'ya geri döndü. Steaward, Amerika'ya dönüşünde Dışişleri Bakanlığı'na Osmanlı ile ticaretin önemini ortaya koyan bir rapor sundu.[2] Çağrı Erhan'ın kaydına

[1] Yakup Akkuş, "Çağdaş İktisadi Düşüncelerde Sol Perspektifler, (Asya Tipi Üretim Tarzı, Bağımlılık Kuramı, Modern Dünya Sistemleri Teorisi", *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi,* Sayı: 168, s. 22-23, Mayıs-Haziran 2007.

[2] Çağrı Erhan, *Türk-Amerikan İlişkilerinin Tarihsel Kökenleri,* İmge Kitabevi, s. 73, Ankara, 2001; Charles Oscar Paullin, *Diplomatic Negotiations of American Naval Officers 1778-1883,* Baltimore, The Johns Hopkins Press, s. 125, 1912.

göre; Osmanlı tebaasından Amerika Devleti'ni ilk ziyaret eden kişiler 1808 yılında Kayserili Mehmet Dayı ve Giritli Mustafa Dayıdır. Her iki Osmanlı vatandaşı bir yıl süren seyahatleri sonucunda Babıali'ye Amerika'nın Osmanlı ile diplomatik ilişki kurma isteğini de dile getiren bir rapor sundular.[3] Babıali, Amerika'nın antlaşma isteğine soğuk davranmaktaydı çünkü antlaşma ile kurulacak ilişkilerden Osmanlı Devleti'nin bir kazanç elde edemeyeceği belliydi. Okyanus ötesindeki Amerika Devleti çok uzaktı, Osmanlı tüccarları bu kadar uzağa mal götürüp satmaya istekli değillerdi, istekli olsalar da bu kadar uzak mesafede kendilerini koruyabilecek güçlü bir donanmadan da yoksundular. Diğer önemli bir neden de, hakkında çok fazla bilgi sahibi olunmayan Amerikalıların Yunan İsyanı sırasındaki davranışları ve Yunan taraftarı politikaların Babıali'de Amerika'ya karşı bir hoşnutsuzluk oluşturmuş olmasıydı.

Amerikalı tüccarlar ticaret için İzmir limanını tercih etmekteydiler çünkü Osmanlı idarecileri, diplomatik olarak tanımadıkları Amerikan gemilerinin Çanakkale boğazını geçerek İstanbul'a gelmesine ya da Karadeniz'e açılmasına çok istisnai şartlar altında müsaade etmekteydiler ve müsaade edilenlerin de özellikle İngiltere'nin baskısı ile resmi geçiş izin işlemleri zorlaştırılıyordu. Osmanlı idarecilerinin Amerikan tüccarlarının Karadeniz'e açılmasına izin vermekte gönülsüz davranmasının diğer bir nedeni de İngilizlerin Amerikalı tüccarları Karadeniz kıyılarından uzak tutarak buradaki kazançlarını bölüşmek istememeleriydi. Amerikalı tüccarlar ise, Karadeniz ticaretinden elde edebilecekleri kazançların farkındaydılar ve bu amaçla Hükümetleri üzerinde Babıali ile bir an önce mevcut sorunlara çare olacak bir antlaşma imzalaması için baskı kurmuşlardı. Amerika artan ticaret hacmini dikkate alarak 1808'de bir kez daha İzmir'e konsolos atamayı deneyecek fakat bu atama da Osmanlı idaresi tarafından kabul edilmeyecektir. Amiral Bainbridge'nin 1800 yılında Cezayir Dayısı'nın zorlaması ile Çanakkale Boğazı'nı geçerek İstanbul'u ziyaret eden ilk Amerikan gemisinden sonra, 1810 yılının Eylül ayında Amerikalı ticaret gemileri Çanakkale Boğazı'nı geçerek İstanbul önlerine geldiler ve Karadeniz'e çıkarak Odesa Limanı'na gitmeyi dilediler. Bu tarihlerde, deniz ticareti ve İngiliz kolonilerinin limanlarına Amerikan ticaret gemilerinin girmesi, sınır anlaşmazlıkları gibi konularda İngiltere ile Amerika arasında sorunlar vardır ve İngiltere'nin İstanbul Büyükelçisi Mr. Adair'in girişimi ile Amerikan ticaret gemilerinin Karadeniz'e açılması hatta bir daha serbestçe Çanakkale Boğazı'ndan geçmesi yasaklandı. Amerikan gemileri yüklerini boşalttıktan ve İngilizlerin ödediğinin iki katı gümrük ödedikten sonra bir tanesi boş olarak Karadeniz'e açılabilme izni kopartmayı başardı.[4] Durumun İngilizler tarafından fark edilmesi halin-

---

[3] Erhan, *a.g.e.*, s. 104.

[4] Henry A.S. Dearborn, *A Memoir of Commerce and Navigation in the Black Sea, Trade and Maritime Geography of Turkey and Egypt*, I. Cilt, Velles and Lilly, s. 23, Boston, 1819.

de, İngiliz Büyükelçisine bir savaş gemisinin Karadeniz'e açılan Amerikan gemisini geri döndürmeye çalıştığı fakat başarılı olamadığı söylenecekti. Amerikan gemisi Odesa'da büyük bir coşku ile karşılandı, Rus Çarı'nın Amerikan ticaret gemilerinin Karadeniz'de ticaret yapma isteği gemi kaptanına bildirildi.[5] Daha sonraki yıllarda Rusya bu politikasını değiştirerek, Babıali ile Amerika arasında bir dostluk ve ticaret antlaşmasının imzalanmasına karşı çıkacak, dolaylı olarak Amerikan ticaret gemilerinin Karadeniz'e girmesini engellemeye çalışacaktır.

Zikredilen gelişmeler üzerine 1811 yılında David Offley[6] isimli Amerikalı tüccar İzmir'de Amerikan Ticaretevi'ni kurdu. Amerikan Ticaretevi ve Offley, *de juro* diplomatik ilişkiler başlayıncaya kadar gayri resmi *de facto* konsolosluk görevini üstlenecektir. Offley, İstanbul'da bulunduğu girişimler sonucunda Amerikan mallarına uygulanana gümrük tarifesinin %6'dan önce %3'e daha sonra %2'ye indirilmesini sağlayacaktır.[7] Amerika, Babıali ile kendi lehine ticaret antlaşması imzalamak için çalışırken, idari ve askeri yapısını yeniden örgütlemeye uğraşan Osmanlı Devleti önce 1804'te başlayıp 1817 yılına kadar süren Sırp isyanları ve bu arada patlak veren diğer bir isyan serisiyle; 1815 yılında başlayan Yunan İsyanları ile başa çıkmaya uğraşmaktaydı.[8] Aynı yıllarda Amerika ile İngiltere arasında, seyrüsefayin (Navigation), İngiliz sömürgeleri ve ABD sınırındaki göllerin kullanımı konusunda problemler baş göstermiş ve 1817 yılına gelindiğinde bu problemler halen çözümlenememişti.[9] Senato'ya sunulan ve 1817-1818 yılları arasında Amerikan gemileri ile Amerika'ya yapılan ithalattan malın ederi üzerinden alınan gümrük vergisi (ad valorem) oranlarını gösteren listede Osmanlı Devleti'nden Mısır dahil yapılan ithalat rakamları diğer devletlere göre oldukça düşüktü ve bu dönemde Osmanlı Devleti'nden Amerika'ya yapılan ihracat; örneğin Çin'den ve Rusya'dan yapılanın yarısından daha azdı.[10] Söz konusu yıllarda Osmanlı Devleti'nden Amerika'ya yapılan ithalat İzmir limanı çıkışlıydı ve en yoğun kalem meyve ithalatındaydı.[11] Amerika ile İngiltere arasındaki sorunlar, Avrupa kuvvetler dengesinin getirmiş olduğu hassasi-

---

[5] Dearborn, *a.g.e.*, s. 24.

[6] David Offley, 1830 yılında imzalanacak olan Türk-Amerikan antlaşması görüşmelerinde de hazır bulunacaktır. Bkz. *Uinted States Congress Records (USCR)*, Treaty Between United States and Sublime Porte, Doc. No. 304, February 9, 1832. (Bundan sonra USCR olarak belirtilecektir.)

[7] Erhan, *a.g.e.*, s. 81.

[8] Enver Ziya Karal, *Nizam-ı Cedit ve Tanzimat Devirleri (1789-1856)*, V. Cilt, 7. Baskı, Türk Tarih Kurumu, s. 101-116, Ankara, 2007.

[9] *Journal of the House of the Representatives of the US (JHRUS)*, 5th Congress, December 2, s. 10, Washington, 1817 (Bundan sonra JHRUS olarak belirtilecektir).

[10] *Report of the Secretary of the Treasury of the Importations, Goods, Wares, and Merchandise in American and Foreign Vessels, from First October 1815 to Thirteen September 1816*, Doc. No. 198, E. De Kraft, s. 3, 54, Washington, 1818.

[11] *Report of the Secretary...*, 69-70.

yet, güç dengesi ve buna bağlı ittifaklardaki kırılma tehdidinin altında yaşamanın getirmiş olduğu temkinlilik durumu, tüm uluslararası ilişkilerini bu dengelere göre ayarlamak zorunda olan Babıali'nin Amerika ile imzalanacak antlaşmayı ağırdan almasına neden olmaktaydı.

Amerika, Osmanlı Devleti ile bir antlaşma yaparak Osmanlı topraklarındaki ticaretten pay almaktan vazgeçmek niyetinde değildi. Bu amaçla 18 Nisan 1820 tarihinde Amerika Başkanı Monreo, Luther Bradish'i Osmanlı topraklarında Amerikan ticaretini ilgilendirecek konuları araştırarak ileride yapılacak antlaşma için zemin yoklamak ve elde ettiği bulguları raporlamak üzere İstanbul'a gönderdi. 1820 yılı aynı zamanda Yunan isyanının da yayıldığı bir döneme rast gelir. Başkan Monreo, Bradish'i antlaşma müzakere etmek üzere İstanbul'a göndermişken gönlünde Yunan isyanının başarıya ulaşmasını dilemekteydi. Bradish'e verilen mektubun içeriğinde kendisinin bir diplomatın yetkilerine sahip olduğu görülmektedir.[12] Bradish, aynı yılın 20 Aralık tarihinde Dışişleri Bakanlığı'na İstanbul'dan göndermiş olduğu ilk raporunda;

(1) Amerikan çıkarlarının Babıali ile imzalanacak bir *"Dostluk ve Ticaret Antlaşması"* ile elde edilip edilemeyeceğini,

(2) Böyle bir antlaşma imzalamanın uygulanabilir olup olmadığını,

(3) Bu amaca ulaşmak için en uygun yöntemin neler olabileceğini araştırdığını yazmıştı. Bradish, adı geçen raporunda Osmanlı topraklarında sağlam ve doğru bilgi bulmanın zorluğundan bahsederek, İstanbul'a vardığında kendisinin buraya Amerika ile Türkiye arasında bir ticaret antlaşması imza etmek üzere geldiği söylentisinin çok önceden Avrupa ve Amerika kaynaklı olarak Babıali'ye ulaştığını bu durumun kendi pozisyonunu zora soktuğunu bildirmişti. Bradish, kendisinden önce yayılmış olan söylentilere karşı resmi görevini saklayarak, İstanbul'a kendi inisiyatifi ile geldiğini ilan etti. Bu amaçla, Hükümetinin kendisine vermiş olduğu yetkilendirme yazısından, Türk karasularındaki Amerikan Amirali Bainbridge hariç hiç kimsenin bilgi sahibi olmamasını sağladı. Bradish, İstanbul'da Osmanlı makamları ile yaptığı durum tespitine yönelik görüşmelerinde kendisine Reisül Küttap ile görüşmesi söylendi. Tam bu sırada İstanbul'da nereden çıktığı belirsiz bir söylenti, Amerika'nın Rusya aracılığıyla Osmanlı Devleti ile bir antlaşma imzalamaya çalıştığı dedikodusu yayıldı.[13] Bradish, raporunda söylentisi yayılan ve kendi pozisyonunu zorlaştıran böyle bir girişimin kaynağını bilmediğini fakat bunun Osmanlı hükümet katlarında kabul edilebilir bir durum olmadığı-

---

[12] *USCR,* 22nd Congress, Treaty with Sublime Porte, Doc. No. 250, May 29, s. 4, 1832.

[13] Bainbridge müzakerelerde bulunmak üzere Akdeniz'e ulaştığında Çarlık Rusya'nın İstanbul Ortaelçisi Baron Strogonof'a bir mektup yazarak Amiral Gemisi *"Cololmbus"* ile İstanbul'a gelişine izin verilip verilmeyeceğini öğrenmek istemişti. İstanbul'da yayılan söylentilere bahsedilen yazışmanın temel teşkil etmesi muhtemeldir. Ayrıca Akdeniz'e gelen Bainbridge'nin ilk olarak Osmanlı makamları ile değil de Çarlık elçisiyle iletişim kurmayı tercih etmesi söylentilerin mesnetsiz olmadığını göstermektedir. Bkz. Paullin, *a.g.e.,* s. 132-133.

nı Bakanlığına bildirdi. Bradish'in Bakanlığına bildirdiği raporundaki öneriler kısmına göre; Osmanlı hükümet katlarındaki herkes aracısız müzakereler yapılarak Amerika Birleşik Devletleri ile bir dostluk ve ticaret antlaşması imzalamaya taraftardı.[14] Bradish, daha önce yayılan söylenti dolayısıyla resmi kimliğini saklayarak görüşmelerini gayri resmi zeminde yürütmeyi tercih etmişti. Yapmış olduğu gözlemlerde aracısız müzakerelerin daha çabuk sonlandırılabildiğini, doğrudan müzakere yönteminin Türklerin karakteri ile uyuştuğunu, Avrupalı güçlerin ve özellikle Rusya'nın Babıali ile Amerika arasında imzalanacak bir antlaşmayı kıskandığını, doğrudan müzakerelerin zaman ve maddi harcamaya ihtiyaç duyduğunu rapor etti. Raporda, Türklerin cömertlik ve yüceliğine sığınılması durumunda, işlerin çok daha kolay yürüdüğünü, kendisinin resmi kimliğini saklayarak bu şekilde davrandığını ve başarıya ulaştığını belirtmişti. Amerika'nın Avrupa'dan çok uzak olması Türkler ile ilişkilerde bir avantajdır ve Bradish, Hükümetine Türklere karşı kurulan ittifaklarda yer almamasını ve buradaki politik ilişkilere karışmamasını tavsiye etmekteydi. Bradish'e göre, Avrupa Devletleri Babıali üzerinde etkinlik kurmuşlardı, elde ettikleri imtiyaz ve gücü başkaları ile, örneğin Amerika'yla paylaşmak istememekteydiler.[15] Brandish'in tavsiyesinin aksine, Amerikan hükümeti, antlaşma imzalanıncaya kadar sessizce, imza sonrasında ise yoğunluğunu artırarak Osmanlı'nın içişlerine müdahil olacak, Osmanlı Devleti'ni parçalamaya çalışan Avrupa siyaseti içinde yer alacaktır. Bradish raporunun ilerleyen kısmında çok önemli bir bilgi vererek, Babıali'de güvenilir ve üst düzey yetkililerden öğrendiğine göre, daha önceki yıllarda Amerika ile Osmanlı Devleti arasında bir antlaşma imzası için müzakereler yapılırken başka bir devlet büyükelçisi Babıali'ye giderek, böyle bir antlaşmanın imzalanması durumunda Osmanlı ile tüm ilişkilerini keseceği ve savaş ilan edeceği tehdidinde bulunmuştu. Bradish'in kendi Bakanlığı'na göndermiş olduğu raporda Osmanlı'yı tehdit ettiğini söylediği devletin ismi nokta ile geçilerek açıklanmamıştır.[16] Bununla birlikte şayet Bradish'in iddiası doğru ise, bu dönemde Osmanlı'yı savaş ile tehdit etmek için bahane arayan tek devlet Çarlık Rusya'dır. Çünkü daha çok Rusya'nın kışkırtması ve desteğiyle çıkan Yunan ve Sırp isyanları nedeniyle tehditte bulunanın Rusya olması diğer Avrupa devletlerine göre daha muhtemeldir.

Bradish'in raporuna göre; diğer Avrupa devletleri de Amerika'nın Osmanlı ile antlaşma imzalamasına ve avantajlar elde etmesine sıcak bak-

---

[14] *USCR*, 22nd Congress, Treaty with Sublime Porte, Doc. No. 250, May 29, 1832. *Mr. Bradish to Mr. Adams, Secretary of State*, Constantinople, December 20, s. 4-6, 1820.

[15] *USCR*, 22nd Congress, Treaty with Sublime Porte, Doc. No. 250, May 29, 1832. *Mr. Bradish to Mr. Adams, Secretary of State*, Constantinople, December 20, s. 7-8, 1820.

[16] *USCR*, 22nd Congress, Treaty with Sublime Porte, Doc. No. 250, May 29, 1832. *Mr. Bradish to Mr. Adams, Secretary of State*, Constantinople, December 20, s. 8, 1820.

mamaktadır. Bu nedenle Babıali Bradish'ten Amerika'dan gelen müzakerecilerin müzakere edilen antlaşma imzalanıp yürürlüğe girinceye kadar resmi müzakereci sıfatıyla İstanbul'da görünmemelerini, kendi inisiyatifleri ile gelmiş gibi davranmalarını istemişti. Bardish'in raporunda görülen diğer bir ayrıntı, Osmanlı hükümet etme sistemindeki en güçlü kişinin 1803-1805 yılları arasında Fransa Büyükelçiliğinde bulunmuş olan Halet Efendi olarak belirtilmiş olmasıdır. Bradish'e göre, Halet Efendi Sultan'ın iradesine sahip olarak tüm imparatorluk üzerine söz sahibidir. Halet Efendi, Amerika ile antlaşmaya taraftardır, diğer Babıali idarecileri de antlaşmaya muhalefet etmeyecektir. Bununla birlikte, mevcut durum diğer devletlerin müdahalesi ile değişebilecek bir karaktere sahiptir. Bradish yukarıdaki tespitlerde bulunduktan sonra, Halet Efendi'nin tek başına zorlu müzakereler sonucu elde edilen kazanımların elden çıkmasına yol açabileceğini bu nedenle dikkatli olunmasının gerekliliğini tavsiye etmekteydi. Bradish'e göre; şayet Amerika'dan bir antlaşma imzası için yetkilendirilmiş olarak birisinin gönderilmesi durumunda birkaç gün içinde arzu edilen antlaşmanın imzalanabilmesi mümkün olabilecekti. Antlaşmanın imzası için gizlilik ve doğrudan müzakere hayati önem taşımaktaydı. Bradish, bir antlaşmanın imzası için gerekli masrafları da araştırmış ve liste halinde raporuna eklemişti. Bradish'in raporundaki hesaba göre bir antlaşma için; resmi hediyeler: 200.000 kuruş, Halet Efendi'nin olumlu görüşünün muhafazası için: 50.000 kuruş, *antlaşmayı müzakere eden elçinin Amerika lehine bazı hükümleri antlaşmaya sokabilmesi için 25.000 kuruş,* Babıali müzakerecisi için: 25.000 kuruş, Babıali baş tercümanı için: 20.000 kuruş, Babıali sekreteri için 5.000 kuruş, Amerika tarafından kiralanan iki tercüman için: kişi başı 5.000 kuruş, beklenmedik durumlar için: 15.000 kuruş olmak üzere bir antlaşmanın Amerika'ya toplam maliyeti: 350.000 Türk kuruşu (50.000$ ABD Doları) olacaktı.[17] Burada en dikkati çekici husus; Bradish'in 25.000 kuruşa Amerikan müzakerecisinin anlaşmaya lehte maddeler ekletilebilmesini mümkün görmesidir. Bu tespit, Osmanlı Devlet idaresinin nasıl yozlaştığını da göstermektedir; çünkü rüşvetle Amerika lehine antlaşmaya sokuşturulacak bu maddeler doğal olarak Osmanlı aleyhine olacaktı. Bradish'in zikredilen tespiti Babıali bürokrasisinin rüşvetle iş görme alışkanlığının devlete olan zararının ulaştığı boyutları da ortaya koymaktadır ve maalesef kayıtlara geçen tek örnek değildir. Bradish de zaten raporunda, devlet görevlilerinin yapılan antlaşma sonrasında hediye almasının rüşvet olarak değil, zahmetlerinin karşılığı şeklinde değerlendirildiğini ve bu çeşit hediyeler vermeden İstanbul'da hiçbir iş görme-

[17] *USCR,* 22nd Congress, Treaty with Sublime Porte, Doc. No. 250, May 29, 1832. *Mr. Bradish to Mr. Adams, Secretary of State,* Constantinople, December 20, s. 9, 1820.

nin mümkün olmadığını belirtmektedir. Rüşvetle antlaşmaya eklenebileceği belirtilen Amerika lehtarı maddeler arasında en önemli olanı ticaret ile ilgilidir. Bradish'in İstanbul'da bulunduğu yıllarda rüşvetle, Osmanlı ülkesinden tüm ülkelere satılmasının yasak olduğu ve sadece antlaşmalardaki yükümlülüklere göre ihraç edilen buğday, kuru meyve, zeytinyağı, sabun vs. ithalatı hakkının elde edilmesidir. Amerikan gemileri yapı itibarıyla Akdeniz ve Karadeniz'de ticaret yapan diğer ülkelerin gemilerinden daha sağlamdır, Amerikalıların denizcilik ve seyrüsefayin bilgileri de daha ileridedir. Bu sayede söz konusu malların nakliyesinden de para kazanılabilecektir. Diğer avantajlar ise, Amerikalı tüccarların yapılacak antlaşmaya eklenecek maddeler ile İngilizlerin tabi olduğu gümrük tarifesinden yararlanması ve bu amaçla ödenmiş olan rüşvetin bir yıl içinde geri kazanılması ile antlaşmanın *"en ziyade müsaadeye mazhar millet"* ilkesi temelinde imzalanmasıdır. Araştırma ve raporlamalarında belirtildiği gibi henüz bir antlaşma imzası için gerekli ilerlemeyi kaydedemeyen Bradish, araştırma ve gözlemlerine devam edebilmek için Bakanlıktan bir yıl daha İstanbul'da kalmasına izin verilmesini talep etti.[18]

Bradish'in 50.000 kuruş ile kendi taraflarında tutulabileceğine inandığı Halet Efendi Mora isyanındaki Yunan yanlısı tutumu ve yanıltıcı davranışları nedeniyle Sultan II. Mahmut tarafından 1823 yılında idam ettirildi. Bradish, İstanbul'daki temasları esnasında resmi kimliğini saklamıştı ve zaten Amerika ila Osmanlı arasında bir antlaşma imzalanmasına dönemin güçlü devletleri arasında muhalif olanların varlığından da haberdar edilmişti. Bu nedenlerle Bradish'in girişimlerinden sonuç alınamadı. Bradish İstanbul'dan ayrılmadan önce buradaki gelişmeleri takip etmek ve arzulanan antlaşma için müzakereleri yürütmek üzere Nicholas Novani isimli tercümanı görevlendirmişti.[19] N. Novani, Bradish İstanbul'da iken Babıâli ile Bradish arasında aracılık görevini de yürütmüştü.

Bradish'in Dışişleri Bakanlığına göndermiş olduğu uzun durum tespiti raporundan sonra Amerika Hükümeti Osmanlı Devleti ile bir antlaşma imzalamayı daha ciddi olarak ele almaya karar verdi. 2 Nisan 1823 tarihinde sonradan Müslüman olan, Arapça ve Türkçe bilen George Bethune English özel görev emriyle bir antlaşma için görüşmelerde bulunmak üzere İstanbul'a gönderildi. English, İstanbul'da bulunduğu süre içerisinde gözlemlediği ekonomik, politik hususları ve ticari fırsatları yine özel raporlarla doğrudan Dışişleri Bakanı J.Q. Adams'a bildirecekti.[20]

---

18 *USCR,* 22nd Congress, Treaty with Sublime Porte, Doc. No. 250, May 29, 1832. *Mr. Bradish to Mr. Adams, Secretary of State,* Constantinople, December 20, s. 10-12, 1820.

19 *USCR,* 22nd Congress, Treaty with Sublime Porte, Doc. No. 250, May 29, 1832. *Mr. Bradish to Mr. Novani,* Pera, February 7, s. 56, 1821.

20 *USCR,* 22nd Congress, Treaty with Sublime Porte, Doc. No. 250, May 29, 1832. *Mr. Adams to Mr. G.B. English,* April 2, s. 12, Washington, 1823.

Amerika'dan yola çıkan English, 6 Ağustos 1823 tarihinde Marsilya'dan Adams'a göndermiş olduğu ilk raporunda, şans eseri olarak Marsilya'daki bir adamdan Osmanlı Devleti ile Fransa arasında imzalanmış olan antlaşma ya da kapitülasyonların kopyasını elde ettiğini bildirdi. Amerikan belgelerinde Babıali ile imzalanacak olan antlaşma müzakere ve görüşmelerinde *"kapitülasyon"* sözcüğü de böylece English'in raporu ile ilk defa Babıali ile imzalanacak antlaşma terminolojisine girmiş oldu. Kapitülasyon sözcüğü bundan sonra Amerikan Hükümeti tarafından çok sık olarak kullanılacaktır. English, raporunda antlaşma metninin Türkçe olduğunu ve çevirisi tamamlanınca merkeze bir kopya göndereceğini, bu ve benzeri belgeleri elde etmek için Marsilya'da planlanandan 15-20 gün daha fazla kaldığını fakat elde ettiği belgelerin şüphe uyandırmaksızın İstanbul'da bulunmasının mümkün olmadığını belirtmekteydi. Babıali ile English ve halefleri tarafından yürütülecek müzakerelerde bu metinler esas alınacaktır.[21] English, altı yıl önce 1817 tarihinde İstanbul'da bulunmuştu ve bu esnada Hüsrev Paşa ile tanışmıştı. English'in İstanbul'a ulaştığı tarihlerde Hüsrev Paşa da Trabzon valiliğinden geri çağrılarak Kaptan-ı Deryalığa getirilmişti. English 23 Kasım 1823'de İstanbul'dan göndermiş olduğu ilk raporunda, daha önceden tanımış olduğu Hüsrev Paşa'nın Kaptanı Deryalığa getirilmesini antlaşma müzakereleri ve kendi girişimleri için fırsat olarak değerlendirmekteydi ve raporuna Hüsrev Paşa'dan yardım isteyeceğini not etmişti. English'in İstanbul'dan gönderdiği ilk raporunda önem atfettiği diğer husus Sardinya'nın Karadeniz'e gemi sokabilme hakkı elde etmesi ve bu sulardaki ticaretin böylece Frankların eline düşmüş olmasıdır. English'a göre; Amerika'nın böyle bir fırsatı değerlendirmek için elini çabuk tutup Babıali ile hala antlaşma imzalayamaması Amerikan çıkarlarına aykırı bir durumdu.[22]

English'in 27 Aralık 1823 tarihli üçüncü raporundan Amerikan Hükümetinin Osmanlı Devleti ile imzalayacak olduğu antlaşmayı; (1) en ziyade müsaadeye mazhar millet ilkesi temeline, (2) Fransa, İngiltere, İsveç ve Hollanda Devletlerine tanınan kapitüler haklar üzerine oturtmak istediği görülmektedir. Kapitüler haklar elde edilirken özellikle Osmanlı Devleti ile benzer haklar ihtiva eden ilk antlaşmayı imzalamış olan Fransa'nın elde ettiği kazanımlar göz önünde bulundurulacaktı. Bu amaçla Fransa'ya tanınmış olan kapitülasyonların tercümesi bir önceki raporun ekinde J.Q. Adams'a gönderildi.[23] English, üçüncü raporunda Osmanlı

---

21 *USCR,* 22nd Congress, Treaty with Sublime Porte, Doc. No. 250, May 29, 1832. *Mr. G.B. English to Mr. Adams,* Marseilles, August 6, s. 12-13, 1823.

22 *USCR,* 22nd Congress, Treaty with Sublime Porte, Doc. No. 250, May 29, 1832. *Extract of a letter from Mr. G.B. English to Mr. J.Q. Adams dated,* Constantinople, November 23, s. 13, 1823.

23 *USCR,* 22nd Congress, Treaty with Sublime Porte, Doc. No. 250, May 29, 1832. *Mr. English to Mr. J.Q. Adams Secretary of State-Extract,* Constantinople, December 27, s. 13-14, 1823.

şa; İstanbul'daki İngiliz, Fransız ve Rus elçilerinin Türk-Amerikan görüşmelerine müdahalede bulunamaması için Akdeniz'deki Amerikan amirallerinden birisinin bu müzakereleri gizlice yürütmek üzere yetkilendirilerek kendisi ile Ege Denizi'nde buluşmasını, bu buluşmada Amerika'nın bir antlaşma için Babıali'den isteklerini kendisine bildirmesini böylece görüşmelerin gizlice devam ettirilmesi önerisini English'a iletti. English'in raporunda belirttiğine göre; Hüsrev Paşa görevlendirilen amiral tarafından kendisine iletilen ve müzakere edilen Amerikan isteklerini Babıali'ye bildirecekti, teklif Sultan II. Mahmut'un onayı alındıktan sonra geçerlilik kazanacaktı. Sultan, Amerikan isteklerini ve avantajlarını koruyan böyle bir teklifi kabul edebilir ya da reddedebilirdi. Bir Amerikan büyükelçisinin direkt olarak İstanbul'a gitmesi durumunda divan üyeleri ile yapılacak görüşmelere entrikalar karışacak ve müzakereler içinden çıkılmaz hale gelecekti.[25] English, Hüsrev Paşa'nın teklifini kabul ederek Hükümetini bilgilendirmek ve İzmir'deki Amerikan temsilciliği aracılığıyla görüş sormak üzere İzmir'e doğru yola çıktı. İstanbul'a Amerikan gemilerinin geliş gidişi sınırlı olduğu için yolculuğunu bir Fransız guleti ile yapmayı tercih etti ve raporunu da bu esnada yazarak İzmir'den hükümetine gönderdi. Bir müddet sonra da Dışişleri Bakanı Adams'ı şahsen bilgilendirmek üzere ülkesine geri döndü.

Bradish ve English'in Amerika lehine kapitüler bir antlaşma için Osmanlı Başkenti'nde nabız yokladığı ve durum tespiti yaparak kendi lehlerine kamuoyu oluşturmaya çalıştıkları tarihler aynı zamanda Yunan isyan ateşinin yayıldığı dönemin en hararetli günlerine rast gelmektedir. Yunan ayaklanmacıların Madrid'deki ajanı ve Geçici Yunan Hükümeti'nin Londra elçisi Andreas Luriottis, Kasım ve Ağustos 1822 tarihlerinde ABD Dışişleri Bakanı'na mektup yazarak isyan hareketlerinin desteklenmesi için kendisinden yardım istemişlerdi. Luriottis'in 1822 Ağustos tarihli dört sayfalık mektubunda önce Türklerin tiran yönetimi şikayet edilmiş, daha sonra Yunanlıların kazandıkları başarılar anlatılmış ve Amerikan hükümetinden kendilerine yardım edilmesi dilenmişti. Osmanlı Devleti ile bir dostluk ticaret antlaşması imzalamak için yoğun çaba harcayan ve müzakerecileri İstanbul'da bulunan Amerikan yönetimi, Yunan ayaklanmasını da yakından takip etmekteydi. Madrid'deki Yunanlı ajanın ve Luriottis'in göndermiş olduğu mektuplar, Yunanistan'ın askeri, coğrafi, demografik yapı ve topografya durumu hakkında bilgi veren ekleri ve istihbarat raporları ile birlikte talep üzerine Aralık 1823 tarihinde Başkan J. Monreo tarafından Temsilciler Meclisi'ne sevk edildi.[26]

---

[25] *USCR*, 22nd Congress, Treaty with Sublime Porte, Doc. No. 250, May 29, 1832. Mr. English to Mr. Adams-Extract, on board the French galette Franscois and Henriette, bound from Constantinople to Smyrna, February 8, s. 15-16, 1824.

[26] *USCR*, Message from the President of the United States, Present Condition and Future Prospect of Greeks, Doc. No. 14, December 31, 1823; USCR, Resolution Submitted by Mr. Webster, December, 8, 1823, January 20, s. 171, 1824.

yasi olarak desteklemekten geri durmamaktaydı. Oysa kendi topraklarında bağımsızlık isteyen Kızılderililer ya da Meksika söz konusu olduğunda Amerikan Hükümeti bunu daima içişlerine müdahale olarak değerlendirmiş, isyanları en sert önlemlerle bastırmıştır.

Osmanlı devlet adamları Amerikan hükümetinin Yunan isyanındaki tutumunu yakından izlemiş olsalardı ya da en azından iki devlet arasında yürütülen müzakerelerde bu tutumu dikkate alsalardı, ileriki yıllarda ortaya çıkabilecek Amerika kaynaklı çok daha büyük ve ciddi sorunlara yönelik tedbirleri antlaşmanın imzası esnasında alabilirlerdi. Zikredilen dönemde Babıali, Avrupa'daki denge siyasetini korumakla, çökmüş maliyesiyle ve peş peşe çıkan isyanlarla o kadar meşguldür ve her alanda gerilemenin bir sonucu olarak dünyadaki gelişmelerden o kadar habersizdir ki, 1830 Antlaşması'ndaki hükümlere imza atarak, Ahmet Cevdet Paşa'nın deyimiyle kendi bıçağı ile kendi ayağını kesmiştir. Amerika'da Yunanistan ile ilgili bu gelişmeler yaşanırken ve Türk karşıtı Yunan taraftarı tek yanlı propaganda yoğun olarak devam ettirilirken, Amerika Hükümeti ile Osmanlı Devleti arasında dostluk ve ticaret antlaşması müzakereleri devam etmektedir. Osmanlı idaresi Amerika'nın Yunan isyancılara sağladığı moral destekten ve taahhütlerden habersizdi.

13 Mayıs 1824 tarihinde English ve Dışişleri Bakanı Adams bir araya gelerek İstanbul'daki durumu, Hüsrev Paşa'nın teklifini ve bir büyükelçinin müzakerelerde bulunmak üzere İstanbul'a gönderilmesinin sakıncalarını görüştüler. Bu görüşmenin öncesinde, English İzmir'den göndermiş olduğu son raporunda, bir büyükelçinin antlaşma müzakerelerini İstanbul'da yürütmesinin sakıncalarını maddeler halinde açıklamıştı ve Hüsrev Paşa'nın teklifinin Amerikan çıkarları için ve istenilen ticaret antlaşmasının bir an önce imzası yolunda en uygun yöntem olacağını belirtmişti.[30] 14 Mayıs'ta English Adams'a *"özel"* ibareli bir mektup yazarak Hüsrev Paşa'nın Amerikan tüccarlarına yardımlarının, İzmir limanında sağladığı kolaylıkların ve ticaret antlaşması için uğraşlarının taltif edilmesini teklif ederek, diğer Avrupa güçleri gibi Osmanlı içişlerine müdahil olmaya hevesli olmayan, Osmanlı düşmanlığı gütmeyen Amerika Devleti ile imzalanacak ticaret antlaşmasının Osmanlı Devleti'nin de yararına olduğunun karşı tarafa anlatılmasının gerekliliğini bildirdi.[31] Hüsrev Paşa, English'a dostluk göstermesine ve Amerikan tüccarları ile gemilerine kolaylık sağlamasına rağmen Amerika ile imzalanacak olan bir ticaret antlaşması ile çok fazla ilgili değildi. Ayrıca bu tarihlerde Babıali Amerika ile imzalanacak ticaret antlaşması ile herhangi bir kazanç elde edile-

---

[30] *USCR,* 22nd Congress, Treaty with Sublime Porte, Doc. No. 250, May 29, 1832. Mr. English to Mr. Adams-Extract, on board the French galette Franscois and Henriette, bound from Constantinople to Smyrna, February 8, s. 17, 1824.

[31] *USCR,* 22nd Congress, Treaty with Sublime Porte, Doc. No. 250, May 29, 1832. *Mr. English to Mr. Adams-Extract,* Washington, May 14, s. 18, 1824.

meyeceğinin farkında olarak müzakereleri ağırdan almaktaydı. İstanbul'da bulunduğu sırada English bu eğilimi fark etmiş olduğu için Adams'a antlaşmanın iki ülkenin yararına olacağını ilan etmesini tavsiye etmişti. Bu tarihe kadar Amerikalı müzakerecilerin raporlarında dikkati çeken en önemli hususlardan bir tanesi, English ile iki kere kapsamlı görüşmelerde bulunan Kaptan-ı Derya Hüsrev Paşa dahil, Osmanlı devlet adamlarının henüz Amerika Hükümeti ile imzalanacak antlaşmaya savaş gemisi, gemi harp malzemeleri vb. satın alma ya da Amerikan gemi inşa endüstrisinden yararlanma maddesi eklenmesi isteminde bulunmamış olmalarıdır.

Yunan isyanı nedeniyle müzakereler daha önceden planlandığı gibi 1924 yılında gerçekleştirilemedi. Bununla birlikte Hüsrev Paşa'nın English'e yaptığı teklif Amerikan Hükümeti tarafından da uygun görülmüştü. Müzakereler için görevlendirilmesi düşünülen kişi Akdeniz Filosu Komutanı Amiral John Rodgers idi. Plana göre, Rodgers, Hüsrev Paşa ile Ege Denizi'nde buluşarak müzakereleri başlatacaktı. Görüşmelerde English de hazır bulunacak, Türkçe bildiği için gerektiğinde tercüme desteği sağlayacaktı. Rodgers, (1) *"en ziyade müsaadeye mazhar millet"* statüsü, (2) Amerikan ticaret gemilerinin Karadeniz'e serbestçe girebilmesi ve (3) istenilen yere konsolos tayin edebilme ayrıcalıkları şartıyla Babıali ile bir antlaşma yapmaya yetkilendirilmişti.[32] 1930 Antlaşmasında zikredilen maddelerin ötesinde ayrıcalıklar elde edilecektir. Oysa Yunan isyanı ve Akdeniz'deki gelişmeler Amerikan kamuoyunda Osmanlı karşıtı bir hava yaratmıştı. Ticaret antlaşması ile elde edebilecekleri kazanımların farkında olan Amerikan Hükümeti, Başkanlık seçimlerinin de etkisiyle müzakerelerde 1924 yılında ilerleme olmamasını tercih etmişti. Antlaşma müzakereleri devam ederken, Başkan Monreo Kongre'de okunan yazılı mesajında Yunan isyancılara olan hayranlığını ve başarı dileklerini tekrarlamıştı.[33]

Daha önce de söylendiği gibi, Hüsrev Paşa ile Amiral Rodgers arasındaki görüşmeler Yunan isyanı nedeniyle 1825 yılında gerçekleştirilebildi. Yunan isyanında Osmanlı karşıtı bir tutum takınan Amerikan Hükümeti ve Kongre, pragmatist bir yaklaşımla kendisine büyük ticari kazançlar getirecek ticaret antlaşmasının imzasından da vazgeçmiş değildi. Gecikme ise Türk karasularındaki Amerikalı tüccarların aleyhine bir durum yaratmaktaydı. Bu amaçla 1925 yılının Ocak ayının başında, English *"çok gizli"* ibareli bir talimatla Başkan Monreo tarafından Amiral Rodgers'in emrinde görevlendirilerek hemen yola çıktı ve Akdeniz'de Amiral Rodgers'in ekibine katıldı.[34] 7 Şubat tarihinde ise Amiral Rodgers Eng-

[32] *USCR*, Treaty Between United States and Sublime Porte, Doc. No. 304, February 9, 1832. Articles: I-IX. Erhan, *a.g.e.*, s. 117.

[33] *USCR*, 18th Congress, 2nd Session, Doc. No: 378, Message of the President of the US at the Commencement of the Session, Communicated to the Congress, December 8, s. 357, 1824.

[34] *USCR*, 22nd Congress, Treaty with Sublime Porte, Doc. No. 250, May 29, 1832. *Mr. Adams, Secretary of State, to G.B. English Esq*, Secret, Department of State, Washington, January 3, s. 19, 1825.

lish'in görevi hakkında bilgilendirildi. Amerikan Hükümeti Hüsrev Paşa'-nın tavsiyesine uyarak artık müzakereleri tüm diğer güçlere mahrem olarak yürütme kararı almıştı ve bu amaçla iç yazışmalarda *"çok gizli secret"* kodu kullanılmaya başlandı. Amiral J. Rodgers'in 1925 yılının yaz aylarında Hüsrev Paşa komutasındaki Türk Donanması ile Ege Denizi'nde karşılaşılması umulmaktaydı. Hüsrev Paşa'nın Amerikan tüccar ve görevlilerine sağladığı kolaylıklar gönderilen talimatta Rodgers'e de hatırlatılmıştı. Talimata göre; Hüsrev Paşa ile görüşmede ele alınacak antlaşma müzakereleri mütekabiliyet ilkesi temelinde yapılacak, Amerikan tüccar gemilerinin Karadeniz'e girebilme hakkını elde etmesi üzerinde özellikle durulacaktı. Görüşmede hazır bir antlaşma taslağı sunulması halinde, taslak güvenli yollardan Dışişleri Bakanlığı'na iletilecekti. Hüsrev Paşa ile yapılan müzakereler sonucunda tatmin edici bir sonuç elde edilmesi durumunda zaten bu zamana kadar Amerikan ulusuna yakınlık gösteren Kaptan-ı Derya'ya makamına uygun bir hediye takdim edilecek, üzerinde uzlaşılan Amerikan ticaret haklarını koruyucu antlaşmanın imzası halinde bu hizmetin göz ardı edilmeyeceği Hüsrev Paşa'ya bildirilecekti. Talimatta Rodgers'den gizliliğe azami dikkat etmesi istendi ve antlaşma şartlarının elde edilebilmesi için harcamada bulunması halinde bunun hazineden karşılanacağı bildirildi. Ayrıca talimata göre; Rodgers Hüsrev Paşa ile buluşurken ve müzakerelerde bulunurken, hiçbir eylemi hiçbir surette Yunan davasına [isyanına] zarar verecek bir tarzda olmayacaktı.[35] 1825 yılı Amerika için de önemli bir yıldı. Çünkü Başkan Monreo'nun yerine Dışişleri Bakanı John Quincy Adams Başkanlığa seçilmişti. Adams Babıali ile şimdiye kadar yürütülen müzakereleri yönetmişti ve Osmanlı Devleti ile imzalanacak olan ticaret antlaşmasının öneminin farkındaydı. 6 Eylülde Amiral Rodgers'e ekinde 1740 yılında yenilenen Türk-Fransız Kapitülasyon Antlaşması olan ikinci bir talimat gönderildi. Türk-Fransız Kapitülasyon Antlaşmasının İngilizce çevirisi zaman darlığı nedeniyle alelusul yapılmıştı.[36] Başkanlığa yeni seçilmiş olan Adams, Osmanlı Devleti ile imzalanacak olan ticaret antlaşmasında hedef büyüterek, Fransa'ya tanınan kapitüler hakların tamamının Amerika'ya da tanınmasını istemekteydi ve 85 maddelik Türk-Fransız Kapitülasyon antlaşması müzakerelerde emsal olmak üzere Amiral Rodgers'e gönderilmişti. Tüm hazırlıklara rağmen, ne Amiral Rodgers ne de Hüsrev Paşa adına görüşmelerde bulundukları hükümetleri tarafından resmi olarak bir antlaşma müzakere etmek üzere yetkilendirilmemişler-

---

35 *USCR*, 22nd Congress, Treaty with Sublime Porte, Doc. No. 250, May 29, 1832. *Mr. Adams, Secretary of State, to Commodore John Rodgers*, Secret, Department of State, Washington, February 7, s. 19-20, 1825.

36 *USCR*, 22nd Congress, Treaty with Sublime Porte, Doc. No. 250, May 29, 1832. Translation, Capitulations or ancient and new treaties between the Court of France and the Ottoman Porte, renewed and augmented in the year of Jesus Christ, 1740 and of the Hegira, 1153, s. 21-40.

di. Bu nedenle müzakereler gayri resmi bir zeminde yürütülecekti. Müzakerelerin olumlu sonuçlanması halinde Amerika akredite edilmiş bir ortaelçiyi uzlaşılan antlaşmayı imzalamak üzere İstanbul'a göndermeyi planlamaktaydı. Amiral Rodgers, Hüsrev Paşa ile müzakerelerde Şubat ayındakilerden farklı olarak;

(1) "En ziyade müsaadeye mazhar millet" ilkesi temelinde,

(2) Amerika Devleti'ne yerkürenin neresinde olursa olsun tüm Osmanlı limanlarında serbestçe ticaret yapma hakkı tanınması istenecek,

(3) Çanakkale Boğazından serbest geçiş ve Karadeniz'e giriş çıkış hakkı verilecek,

(4) Amerikan ticaretinin gerektirdiği tüm limanlarda konsolosluk açma hakkı elde edilecekti. Amiral Rodgers'in müzakerelerini tehlikeye atacak olay, Amerika'ya sempati ile bakan Hüsrev Paşa'nın görevden alınmış olması ihtimaliydi. Bu durumda Amiral Rodgers gelişmeleri gözlemleyerek hareket edecek, uygun görmezse müzakerede bulunmayı erteleyecekti.[37]

Amerika Hükümeti Babıali ile bir ticaret antlaşması imza edilebilmesi için uğraşlarını yoğunlaştırmışken, Osmanlı Devleti çok zor günler geçirmekteydi ve Amerika Devleti'nin müzakerelerinde muhatap almayı arzuladığı Kaptan-ı Derya Hüsrev Paşa komutasındaki Osmanlı Donanması isyanların bastırılmasında en etkili ve güç vazifeyi üstlenmek durumundaydı. 1820 yılında başlamış olan Yunan isyanı ve sonrasındaki Mora isyanı yayılmıştı, isyan bölgelerinde yaşayan çoğunluğu Türk Müslüman ahali sistematik olarak katledilmekte, mülkleri ellerinden alınmaktaydı. Fakat henüz Avrupa'nın büyük güçleri ve Rusya isyancı Yunanlılar lehine hadiseye müdahil olmamışlardı. 1925 yılı baharında Amerikalı Amiral Rodgers müzakerelerde bulunmak amacıyla Hüsrev Paşa ile buluşmak üzere Ege Denizi'ne geldiğinde, Osmanlı donanması Mısır'dan gelmiş olan İbrahim Paşa komutasındaki Mısır donanması ile birlikte, Mora ve Misolonki isyanlarını bastırmak için manevra halindeydi. Tam bu dönemde Çarlık Rusya isyancılar lehine Osmanlı içişlerine müdahale etmek için girişimlerde bulunmaya başladı.[38]

Amiral Rodgers, Hüsrev Paşa ile Midilli adası açıklarında karşılaşmayı ummaktaydı. Fakat Hüsrev Paşa'yı tüm donanması ile birlikte Patras Körfezi girişinde İşkodra'dan (Scutari) gelen kara ordusu ile birlikte Misolonki'deki isyancı Yunan birliklerini kuşatırken buldu. Amerikalı amiral, Hüsrev Paşa'nın içinde bulunduğu şartlar altında kendisi ile müzakere de bulunmayı nezaketsizlik olarak addederek ve donanması ile direkt olarak Misolonki limanına girmeyi gereksiz görerek uygun bir fırsat için beklemeye karar verdi.[39] Hüsrev Paşa bu tarihlerde Yunan isyanı ile

37 *USCR*, 22nd Congress, Treaty with Sublime Porte, Doc. No. 250, May 29, 1832. *Secretary of State to Commodore Rodgers*, Private, Department of State, Washington, September 6, s. 20, 1825.

38 Yunan isyanları ve sonuçları için bkz. Enver Karal, *a.g.e.*, s. 112-122.

39 *USCR*, 22nd Congress, Treaty with Sublime Porte, Doc. No. 250, May 29, 1832. *Commodore Rodgers to Mr. Clay-Extract*, Secret, U.S. Ship North Carolina, Smyrna, August 31, s. 41, 1825.

o kadar meşguldür ki, Amiral Rodgers'in beklemekte olduğu uygun fırsat bir türlü doğmadı. Hüsrev Paşa ile müzakerede bulunma ümidini kaybeden Rodgers, Eylül ayının başlarında emrindeki filo ile birlikte görevi gereği Cebelitarık'a doğru yola çıktı. Rodgers, İzmir Limanı'ndan ayrılmadan önce, Hüsrev Paşa'ya iletilmek üzere İzmir'deki Amerikan temsilcisi[40] David Offley'e bir mektup bırakmıştı.

Rodgers'in mektubunda ilk olarak Başkan Adams'ın Hüsrev Paşa'nın Amerika vatandaşlarına sağladığı kolaylıklar ve Amerika halkına karşı olan sempatisi için şahsi teşekkürleri bildirilmekteydi. Amerika Hükümeti'nin Osmanlı Devleti ile imzalamak istediği dostluk ve ticaret antlaşmasının İngiltere ve Fransa ile imzalananın aynısı olması istendiği açıkça belirtilerek, Hüsrev Paşa üzerinden Babıâli'nin nabzı ölçülmek istenmişti. Rodgers, kendisinin ve bakanlığının iç yazışmalarda kullanmakta oldukları *"kapitülasyon"* sözcüğüne mektubunda yer vermekten özellikle kaçınmıştı. Amerika'nın Osmanlı Devleti'nin dostu olduğu oysa Babıali'nin, düşmanlıklarını açık etmekten çekinmeyen pek çok Avrupa Devleti ile dostluk ve ticaret antlaşması imzalanmasına rağmen Amerika ile daha henüz böyle bir antlaşma imzalamadığı belirtilmişti. Rodgers, mektubun ilerleyen kısımlarında tekrar İngiltere ve Fransa'ya tanınan ayrıcalıkların tıpkısını Amerika'ya da tanıyan ve Amerikan tüccarlarının Karadeniz'e girmesine müsaade eden bir antlaşma imzası için Sultan II. Mahmut'un razı edilmesini Amerikan dostu Hüsrev Paşa'dan rica etmekteydi. Hüsrev Paşa'nın cevabı yine David Offley vasıtasıyla Amiral Rodgers'e ulaştırılacaktı.[41] Kendi iç yazışmalarında David Offley için *"Amerika'nın İzmir konsolosu"* unvanını kullanan Rodgers, Hüsrev Paşa'ya yazdığı mektupta zikredilen unvanı da belirtmekten kaçınmıştı.

Rodgers'in Hüsrev Paşa'ya göndermiş olduğu mektupla bir dostluk ve ticaret antlaşması için diğer büyük devletlerin entrikalarına ve Osmanlı Devleti'ni parçalama çalışmalarına karşın, tarafsızlığını ve dostluğunu ilan eden Amerika Hükümeti, 1830 Antlaşması imzalandıktan sonra bu tavrından vazgeçecek en az diğer Avrupalı devletler kadar Osmanlı içişlerine müdahil olacaktır. Yine kapitüler haklar elde etmek için, önce Halet Efendi'nin ihtiraslarından sonra da Hüsrev Paşa'nın iyi niyetinden yararlanmaya çalışan Amerikan Hariciyesi ve Başkan Adams, arzu edilen haklar elde edildikten sonra, tüm iyi niyet gösterilerini bir kenara bırakarak sonraki gelişmelerin sonucunda Babıali için boyunduruk haline gelen kapitüler haklar ile elde ettiği ayrıcalıklardan vazgeçmeye hatta bu ayrıcalıkları tartışmaya bile yanaşmayacaktır. I. Dünya Savaşı ile doğan

---

40 Amiral Rodgers de, English gibi Bakanlığına göndermiş olduğu raporda D. Offley'i Amerikan Konsolosu olarak nitelemektedir.

41 *USCR*, 22nd Congress, Treaty with Sublime Porte, Doc. No. 250, May 29, 1832. *Commodore Rodgers to the Captain Pasha*, U.S. Ship North Carolina, off the island of Hydra, September 20, s. 43, 1825.

yeni durumdan yararlanarak 1 Ekim 1914 tarihinde kapitülasyonların tek taraflı olarak kaldırılmasını Türk düşmanlığı ile ün yapmış dönemin Amerika Büyükelçisi H. Morgenthau haddini ve maksadını aşan bir nota ile protesto ederek tanımayacak, bu ısrar Lozan'da da sürdürülecektir. Oysa, Rodgers'in Hüsrev Paşa'yı muhatap alan mektubunda da görüldüğü gibi, kapitüler haklar elde edilinceye kadar Amerikan hükümeti çok yumuşak bir dil kullanmaya özen göstermektedir ve hatta düşman devletlere tanınan ayrıcalıkların kendilerine tanınmadığı için Hüsrev Paşa'ya üstü kapalı olarak sitemde bulunulmaktadır.

Hüsrev Paşa'ya yazdığı mektup ile aracılığının devam ettirilmesini dileyen Rodgers ve Amerikan Hariciyesi, Amerikan arşiv kayıtlarına göre; Miselonki ve Mora isyanına kadar Hüsrev Paşa'nın Sultan II. Mahmut'un gözdesi olduğunu fakat her iki isyanın bastırılmasında asıl işi Mısır'dan gelen İbrahim Paşa'nın donanmasının yapmış olması nedeniyle Hüsrev Paşa'nın gözden düşmeye başladığının ve görevinden alınmasının an meselesi olduğunun farkındadır. Bu nedenle Offley, Rodgers'in göndermiş olduğu mektubu geciktirmeyi tercih ederek Kasım sonuna kadar Hüsrev Paşa'ya teslim etmedi.[42] Amerikalılara sempati duyan Hüsrev Paşa, bu ülkenin gemileri ile tüccarlarına kolaylıklar sağlamaktaydı. Rodgers; Hüsrev Paşa'nın sonunun ne olacağının belli olmadığı ve Avrupalı büyük devletler, özellikle İngiltere ve Fransa ile Osmanlı Devleti arasındaki anlaşmazlığın arttığı bu dönemdeki mevcut akıl karışıklığından faydalanmaya çalışmanın Amerika'nın çıkarına olacağından emin değildi. Mevcut durumu göz önüne alan, Babıali ile imzalanacak olan bir antlaşma ile elde edeceği ayrıcalık ve kazanımlardan mahrum kalmak istemeyen Amerikan Hükümeti, antlaşma müzakereleri için yeni yollar araştırmaya başladı. Zikredilen dönemde Amerika'nın Akdeniz filosu Yunan isyanına yaklaşımında görünüşte tarafsız bir politika izlemekte iken, Amerikan Hükümeti ve Kongre üyelerinin büyük kısmı isyancıların başarısını dilemekteydi. Hüsrev Paşa ile görüşmeyi başaramayan Rodgers'e göre takip edilebilecek en uygun yöntem; Hükümetin bir diplomatı yetkilendirerek antlaşma müzakereleri için resmen İstanbul'a göndermesiydi. Amerika'nın Akdeniz Filosu da, Çanakkale boğazı girişinde bulunarak görüşmelere destek sağlamalıydı. Bu yöntem Hüsrev Paşa'nın görevden alınması ihtimaline göre düşünülmüştü. Hüsrev Paşa'nın görevinde kalması durumunda kendisi ile görüşülerek 1824 yılında İstanbul'da kararlaştırılmış olan yöntemde müzakerelerin yürütülmesine çalışılacaktı.[43] Filosu

[42] *USCR,* 22nd Congress, Treaty with Sublime Porte, Doc. No. 250, May 29, 1832. *Commodore Rodgers to Mr. Clay-Extract,* U.S. Ship North Carolina, Gibraltar Bay, October 14, s. 42-43, 1825.

[43] *USCR,* 22nd Congress, Treaty with Sublime Porte, Doc. No. 250, May 29, 1832. *Commodore Rodgers to Mr. Clay-Extract,* U.S. Ship North Carolina, Gibraltar Bay, October 14, s. 43, 1825.

ile Cebelitarık'ta bulunan Amiral Rodgers, Yunanlı korsanlara karşı Akdeniz'de bırakmış olduğu savaş gemisi Ontario'nun Kasım ayında İzmir'den gelerek kendisine katılmasını ve Hüsrev Paşa'nın cevabını ya da Offley'in mevcut durumu belirten raporunu beraberinde getirmesini beklemekteydi.[44] Aralık ayında Cebelitarık'a gelerek Rodgers'e katılan Ontario savaş gemisi Hüsrev Paşa'nın cevabı yerine David Offley'in raporunu getirdi. Offley, Hüsrev Paşa'nın görevden alınma ihtimali ve İstanbul'a ne zaman döneceğinin belli olmaması nedeniyle Rodgers'in mektubunu elinde tutmaya karar vermişti. Offley'in raporuna göre; Hasan Paşa tarafından kendisine yarı resmi bir tonda, Rodgers'in filosu ile İstanbul'a müzakerelerde bulunmak üzere bir büyükelçi gönderilmemiş olmasından duyulan hoşnutsuzluk bildirilmişti. Amerikan tarafı antlaşma müzakereleri için büyükelçi göndermesi durumunda, antlaşmanın kendi istediği prensipler temelinde imzalanmasından emin olmak istemekteydi, başarısızlık durumunda hem Amerika Devleti'nin prestiji sarsılacak hem de iki ülke arasındaki dostlukta soğukluk meydana gelecekti. Bu durumu dikkate alan Offley gelinen aşamada müzakereler için Babıali'nin istediği gibi bir Amerikan büyükelçisinin İstanbul'a gönderilmesine taraf değildi. Bununla birlikte, Offley'in gözlemlerine göre gerekli girişimler yapılabilir, Amiral Rodgers Hüsrev Paşa'nın desteğini almaya devam edebilirse, gönderilecek bir büyükelçinin en ziyade müsaadeye mazhar millet ilkesi temelinde bir ticaret antlaşması imzalaması çok da zor olmayacaktı. Offley, ismini açıklamamakla birlikte, Amerika'nın Osmanlı Devleti ile ticaret antlaşması akdini istemeyen güçlü devletin bu günlerde Babıali nezdindeki etkinliğinin kaybolduğunu rapor etmekteydi. Mevcut durum ticaret antlaşmasının imzalanmasını kolaylaştırmıştı.[45] Offley, mektubunda belirtmese de, Babıali ile Amerika arasındaki ticaret antlaşmasına en çok Karadeniz ticaretindeki etkinliğini paylaşmak istemeyen İngiltere karşı çıkmaktaydı. İngiltere'nin Yunan isyanlarındaki 1925 yılından itibaren değişen tutumu Osmanlı Devleti ile bu devlet arasındaki ilişkilerde soğukluk yaratmıştı ve bu nedenle İngiltere'nin Osmanlı başkentindeki etkinliği azalmıştı.

İmzalanacak olan antlaşma diğer uluslara tanınan haklar ile eşit olmalıydı ve kesinlikle eşitlik ilkesi temelinde *"en ziyade müsaadeye mazhar millet"* prensibine göre akdedilecekti. Daha önce de söylendiği gibi, müzakerelerin başladığı tarihten 1826 yılına kadar geçen sürede Amerikan Hükümeti diğer ülkelerin kapitülasyon antlaşmalarını incelemiş, bu

---

[44] *USCR*, 22nd Congress, Treaty with Sublime Porte, Doc. No. 250, May 29, 1832. *Commodore Rodgers to Mr. Clay, Secretary of State,* U.S. Ship North Carolina, Gibraltar Bay, November 5, s. 44, 1825.

[45] *USCR*, 22nd Congress, Treaty with Sublime Porte, Doc. No. 250, May 29, 1832. *Extract from a letter of Mr. Offley, Consul of United States at Smyrna, to Commodore Rodgers, dated,* Smyrna, November 30, 1825, s. 46; October 14, s. 43, 1825.

ülkelere verilmiş olan kapitüler haklar temelinde Babıali ile imzalayacağı antlaşma için artık çerçeveyi genişletmiş, taleplerini artırarak hedef büyütmüştü. Offley, Amiral Rodgers'den Hüsrev Paşa ile buluşmak üzere Bahar başında Ege Denizi'ne gelmesini istemekteydi. Offley'in gözlemlerine göre; Hüsrev Paşa'nın aracılık yapmaya devam etmesi ya da Babıali tarafından müzakerelerde bulunmak üzere yetkilendirilmesinin sağlanabilmesi durumunda istenilen antlaşmanın imzalanması çok kolay olacaktı. Bunun için ayrıca Amerikan hükümetinin müzakerelerde bulunmak üzere tam yetki ile donatılmış bir diplomatik görevliyi İstanbul'a göndermesi gerekmekteydi. Offley'e göre müzakerelerin en zor kısmı antlaşma sonuçlandırıldıktan sonra hediyelerin usulüne göre dağıtılması olacaktı. Karadeniz ticaretinden alınabilecek pay ödenebilecek tüm maddi bedele değecekti. Karadeniz ticaretinde yıllık yaklaşık binin üzerinde gemi faaliyet göstermekteydi ve bu sayede Rusya'nın güney yerleşimlerine de ulaşılabilmesi mümkün olabilecekti.[46] Daha önce de söylendiği gibi, özellikle İngiltere'nin baskısıyla Amerikalı tüccar gemilerinin Karadeniz'e girmesine müsaade edilmemekteydi. Offley'in mektubunda da görüldüğü üzere, Amerika Devleti için Karadeniz ticaretinden pay alabilmeyi sağlayacak bir antlaşmanın imzalanması çok önemliydi. David Offley'in mektubunda dikkati çeken en önemli hususlardan bir tanesi mektubun, *"Amerika'nın İzmir Konsolosu"* unvanı ile imzalanmış olmasıdır. Diğer önemli husus ise, Karadeniz ticaretinde yer alamamanın getirmiş olduğu kayıpların telafisi için, mevcut siyasi durumun getirmiş olduğu fırsatlar değerlendirilerek Amerikan lehtarı ticaret antlaşmasının bir an önce diğer ülkeler ile eşit temelde imzalanması arzusudur. Offley yaklaşık on dört yıldır Türkiye'de yaşamaktaydı. Osmanlı hükümet yapısını, yabancı elçilerin çıkar çatışmalarını ve Babıali'nin ağır aksak işleyen bürokrasisini çok iyi bir şekilde analiz ederek, tüm bu tecrübe ve izlenimlerini kendi ülkesinin çıkarı için kullanmakta tereddüde düşmemiştir. Amerikan Kongresi'ndeki Yunan taraftarı tutumdan ve söylemlerden haberdar olmayan Osmanlı Hükümeti, halk ve Devlet yetkilileri her ne kadar iki ülke arasında diplomatik ilişki olmasa da, görünürde içişlerine müdahil olmaktan uzak duran Amerika hükümetine ve milletine karşı yakınlık hissetmekteydi. Bu nedenle Offley, Amerikalı tüccarlar ve Amerikan'ın Akdeniz Donanması Türk makamlarının kendilerine göstermiş olduğu yakınlık ve yardımsever tutumdan aslında çok memnundular. Açıkça söylenmese de kapitüler haklar ile Karadeniz ticaretinden pay almanın peşindedirler.

Amiral Rodgers ile Hüsrev Paşa'nın bir yılı aşkın süredir planlanmasına rağmen bir türlü gerçekleştirilemeyen görüşmesi Çanakkale açıkla-

[46] *USCR,* 22nd Congress, Treaty with Sublime Porte, Doc. No. 250, May 29, 1832. *Extract from a letter of Mr. Offley, Consul of United States at Smyrna, to Commodore Rodgers, dated,* Smyrna, November 30, s. 46, 1825. Correspondonce of Mr. Offley, United States' Consul at Smyrna, with the Department of State, Smyrna, November 25, s. 51-52, 1825.

rında 1826 yılı Temmuz ayı başlarında yapıldı. Görüşme, Osmanlı-Mısır ortak donanmasının Navarin'de yakılmasından yaklaşık bir buçuk yıl önce Bozcaada yakınlarında Çanakkale Boğazı girişinde gerçekleşmişti. Uzun süredir Hüsrev Paşa ile görüşmek isteyen ve Offley tarafından da bu görüşmeyi yapması için teşvik edilen Amiral Rodgers, Bahar başlarında Cebelitarık'tan Ege Denizi'ne gelmiş, Bozcaada açıklarında demirleyerek Hüsrev Paşa komutasında denize açılacak olan Osmanlı donanmasını beklemeye başlamıştı. Hüsrev Paşa Miselonki'deki ayaklanmanın bastırılmasından sonra donanma ile Çanakkale'de bulunmaktaydı. Fakat henüz Yunan isyanı tamamen bastırılamamış, Yunanlı isyancılar Mora Yarımadası'nın uç noktasında Girit Adası kuzeyinde bulunan Nafpoli kentinde geçici bir hükümet kurmuşlardı. Rodgers Bozcaada açıklarında beklemeye başladıktan iki gün sonra, Osmanlı donanmasının iki gemi ve dört firkateyn ile birkaç korvetten oluşan 23 parçalık kısmı Çanakkale boğazından çıkış yaptı. Donanma Kandiye açıklarında Mısır donanması ile birleşerek Mora Yarımadası'nı, Yunan isyancıların başkent ilan ettiği ve sağlam surları dolayısıyla sığınak olarak kullandığı Nafpoli kenti ile Hidra adasını abluka altına alacaktı. Çıkış yapan donanma komutanının Rodgers'e verdiği bilgiye göre; Hüsrev Paşa bir hafta ile 10 gün arasındaki süre içinde donanmanın geri kalan kısmı ile Çanakkale'den hareket edecekti. Öncü donanmanın uğradığı beklenmedik bir kaza Hüsrev Paşa'nın hareketini dolayısıyla Rodgers ile görüşmesini çabuklaştırdı.[47] Manevra halindeki öncü donanmaya ait firkateynlerden bir tanesinin Bozcaada açıklarındaki kayalara çarparak batması nedeniyle ertesi gün Hüsrev Paşa Rodgers'in de beklemekte olduğu kaza mahalline gelmek zorunda kaldı. Bozcaada açıklarına varan Hüsrev Paşa tercümanını (dragoman) Rodgers'e göndererek kendisi ile ertesi gün sahilde buluşabileceklerini bildirdi. Sabah saatlerinde gerçekleşen görüşmeye, Rodgers'in yanında D.Offley ile tercüman G.B. English da katıldı. Görüşmede, Offley İtalyanca olarak Hüsrev Paşa ile direkt iletişimde bulunma imkanı elde etti ve ilk olarak ülkesinin tüccarlarına sağladığı kolaylık ve yakın ilgiden kendilerinin ve başkan Adams'ın duyduğu memnuniyeti bildirdi. Buna karşın Hüsrev Paşa da Padişah II. Mahmut'un dahi Amerika hükümetine ve halkına karşı kendisi gibi iyi duygular beslediğini belirtti. Başkan Adams, Babıali'nin bir dostluk ve ticaret antlaşması isteğinden emin olduktan sonra bir ortaelçiyi İstanbul'a gönderecekti. Görüşmede, Amerika hükümetinin diğer Avrupa güçlerinin politik çıkar çatışmalarına müdahil olmayacağı, Osmanlı Devleti ile, Amerikalı tüccarların Osmanlı topraklarında ve Osmanlı tüccarlarının Amerika topraklarında karşılıklı olarak *"en ziyade müsaadeye mazhar millet"* ilkesi temelinde bir antlaşma imzalanması istendiği, bunun garanti edilmesi durumunda

---

[47] *USCR*, 22nd Congress, Treaty with Sublime Porte, Doc. No. 250, May 29, 1832. *Captain Rodgers to Mr. Clay*, US Ship North Carolina, (Vourla, Asia Minor) July 19, s. 47-48, 1826.

müzakereleri yürütmek için bir diplomatın görevlendirileceği belirtildi. Hüsrev Paşa bu istekleri mümkün olan en erken zamanda Sultan II. Mahmut'a ileteceğini üç Amerikan yetkilisine söyledi.[48]

Görüşmenin gerçekleştirildiği tarihler Osmanlı ordu sisteminde yapısal değişikliklerin yapıldığı, II. Mahmut'un yeniçeri ocağını daha henüz kaldırdığı, Yunan isyanının yanında başkentteki iç karışıklıklar ile uğraşıldığı bir döneme rast gelmektedir. Bu nedenle Amerika ile akdedilecek antlaşmanın müzakereleri için başkentteki ortam uygun değildi. Hüsrev Paşa ile Amiral Rodgers 10 gün sonra Midilli Adası açıklarında buluşmaya karar verdiler. Hüsrev Paşa Çanakkale'ye döndükten sonra Sultan II. Mahmut'a Amerikan isteklerini ve antlaşma akdi arzusunu bildiren bir mektup yazdı. 14 Temmuz tarihinde Hüsrev Paşa ile Rodgers daha önce sözleştikleri üzere Midilli Adası açıklarında buluştular ve Hüsrev Paşa Rodgers'in sancak gemisi North Caroline iade-i ziyarette bulundu. Bu ziyarette Amiral Rodgers Hüsrev Paşa'ya gemisinin her yanını gezdirerek Amiral gemisinde incelemelerde bulunmasına müsaade etti. Rodgers'in Bakanlığına gönderdiği rapora göre; Hüsrev Paşa iki saate yakın bir süre North Caroline'yı incelemiş ve gözlemlerde bulunmuştu. Tüm bu buluşmalar sırasında Rodgers ve ekibine üst düzey devlet protokolü uygulanmaya devam edildi. Daha sonra Hüsrev Paşa tercümanını bazı hediyelerle birlikte Rodgers'in gemisine gönderdi ve tercümanı vasıtasıyla Rodgers'den; Amerikan deniz savaşlarının gerçek sunumunu, başlıca Amerikan şehirlerinin planlarını, Amerika Devleti'nin genel haritasını, savaş gemilerinin özellikle Hüsrev Paşa'nın ziyaret etmiş olduğu North Caroline gemisinin su çekme kısımlarını, Rodgers'in daha önce kendisine söylemiş olduğu yeni inşa edilen firkateynler ve üç güverteli gemiler hakkında bilgi istedi. Rodgers'in Hüsrev Paşa'ya bahsetmiş olduğu üç güverteli gemiler Philadelphia'da inşa halindeydiler ve Rodgers'in vermiş olduğu bilgiye göre sancak gemisi North Caroline'nin iki katı büyüklükteydiler.[49] 1826 yılı Temmuz ayına kadar gerçekleşen müzakere ve görüşmelerde Osmanlı tarafı ilk defa Amerikan savaş gemileri hakkında bilgi alma gereği duymuş ve Amerikan yapımı gemilere ilgi göstermişti. Bu ilgide Hüsrev Paşa'nın sancak gemisi North Caroline'nde yapmış olduğu inceleme ve gözlemler etkili oldu. Fakat zikredilen ilgi henüz Türk tarafının Amerika'dan savaş gemisi, donanma malzeme ve ekipmanı satın alma ya da Türk tersanelerindeki gemi inşa faaliyetlerine teknik destek sağlanması talebi düzeyine ulaşamamıştı. Belirtilen nedenden ötürü henüz Amerikan arşivlerindeki görüşme raporlarına yansıyan bu yönde bir talep yoktur.

---

[48] *USCR,* 22nd Congress, Treaty with Sublime Porte, Doc. No. 250, May 29, 1832. *Captain Rodgers to Mr. Clay,* US Ship North Carolina, (Vourla, Asia Minor) July 19, s. 47-48, 1826.

[49] *USCR,* 22nd Congress, Treaty with Sublime Porte, Doc. No. 250, May 29, 1832. *Captain Rodgers to Mr. Clay,* US Ship North Carolina, (Vourla, Asia Minor) July 19, s. 48, 1826.

Hüsrev Paşa ile gerçekleştirdiği her iki görüşmesinde Rodgers, daha önce Offley'in Bakanlığına göndermiş olduğu raporuna benzer izlenimler elde etmiş, Amerikan lehtarı bir antlaşma için artık Babıali nezdinde engel teşkil eden devletin etkinliğinin azaldığı kanısına varmıştı. Görüldüğü gibi Hüsrev Paşa ile görüşmede kesinlikle *"kapitülasyon"* ya da *"kapitüler"* hak sözcüğü kullanılmamıştı. Oysa arşiv belgelerinde de görüldüğü gibi, Amerikan makamları kendi iç yazışmalarında kapitülasyonlar üzerinde özellikle durmakta ve kapitüler haklara azami önem vermekteydi. Rodgers buluşmadan oldukça memnun kaldı ve Hüsrev Paşa'nın katkıları ile istedikleri antlaşmanın akdinin mümkün olduğu kanısına vardı. İki kaptan arasında karşılıklı iyi niyet ve anlayış çerçevesinde yapılan görüşmeler olumlu geçmiş, Rodgers'in görüşüne göre Hüsrev Paşa'nın desteği ile arzu edilen antlaşmanın imzası için çok fazla engel kalmamıştı. Amerikalılara göre; Hüsrev Paşa Mora ablukasından başarı ile dönerse veziriazam olması kuvvetle muhtemeldi ve bu sayede istenilen amaca daha kolay ulaşılabilecekti.[50] Amerika Devlet adamları burada oldukça pragmatist ve fırsatçı bir yaklaşım sergilemektedirler. Çünkü Kongre tutanaklarında da görüldüğü gibi Amerikan Hükümeti Yunan isyancıların başarısını dilemektedir, Senato ve Temsilciler Meclisi'nde Türk karşıtı bir görüş hakimdir. Buna rağmen Amiral Rodgers, Amerikan lehtarı antlaşmanın bir an önce akdedilebilmesi için Hüsrev Paşa'nın Mora'daki Yunan isyancıları mağlup ederek veziriazam rütbesine yükselmesini ummaktadır.

Bozcaada açıklarında gerçekleşen ilk görüşmede Hüsrev Paşa Amiral Rodgers'e isteklerini Sultan II. Mahumt'a ileteceğini ve cevabi mektubu David Offley vasıtasıyla kendisine göndereceği sözünü vermişti. Rodgers Hüsrev Paşa'nın cevabının Kasım ayında kendisine ulaşmasını beklemekteydi. 1826 yılının sonuna doğru Amerikan Hope firkateyninin Yunanlı isyancılara silah, cephane ve donanma malzemesi sağladığı söylentisi İstanbul'da yayılmaya başlamış, başkentteki Amerikan lehtarı tutum yerini hoşnutsuzluğa bırakmıştı. Rodgers'in beklemekte olduğu cevabı mektup da bu nedenle gönderilmedi.[51] Bahsedilen söylentiler nedeniyle 1827 yılının sonuna kadar antlaşma müzakerelerinde umulan gelişme sağlanamadı. Bu arada yeniçeri ocağı kaldırılarak, Hüsrev Paşa Serasker görevine getirilmişti. 1827 Kasım ayı başında D. Offley'e, Serasker Hüsrev Paşa tarafından; halihazırda Başkenti meşgul eden problemler halledildikten sonra Amerika ile imzalanacak olan antlaşmanın sonuçlandırılması için kendisinin İstanbul'a davet edileceği bildirildi.[52]

50 *USCR*, 22nd Congress, Treaty with Sublime Porte, Doc. No. 250, May 29, 1832. *Captain Rodgers to Mr. Clay*, US Ship North Carolina, (Vourla, Asia Minor) July 19, s. 48, 1826.

51 *USCR*, 22nd Congress, Treaty with Sublime Porte, Doc. No. 250, May 29, 1832. *Extracts of a letter from Commodore Rodgers to Mr. Clay*, US Ship North Carolina, Malta February, 14, s. 51, 1827.

52 *USCR*, 22nd Congress, Treaty with Sublime Porte, Doc. No. 250, May 29, 1832. *Extract-Mr. Offley to Mr. Smyrna* November 26, s. 52-43, 1827.

1827 yılının 20 Kasım tarihinde gerçekleşen, Osmanlı tarihini ve milliyetçilik akımlarına karşı kurulan Avrupa sistemini temelinden sarsan olay hiç şüphesiz, Yunanistan lehine ittifak kuran Rusya, İngiltere ve Fransa'nın ortada savaş durumu yokken ortak harekat ile Navarin'de Osmanlı donanmasını yakarak yok etmeleridir. Navarin faciasının şoku atlatılamadan başlayan 1828-1829 Rus savaşında Osmanlı tarafı ağır bir yenilgi aldı. Yenilgi sonrasında Osmanlılar, Küçükkaynarca'dan sonraki en ağır ahitname olan Edirne Antlaşmasını imzalamak zorunda kaldılar.[53] Osmanlı donanmasının yakıldığı yılın 4 Aralık tarihinde Başkan John Q. Adams'ın Temsilciler Meclisi Üyeleri ve Senatörlerin hazır bulunduğu Kongre'de okunan yazılı mesajında; Amerika Birleşik Devletlerinin Çarlık Rusya ile çok iyi ilişki içinde olduğu, Rusya'nın ve Avrupalı Devletlerin hep birlikte mazlum Yunan halkının bağımsızlığı ve özgürlüğü için çalıştığı, Amerikan Hükümetinin ve Amerikalıların Yunan halkının bağımsızlık mücadelesine, [Osmanlıya karşı isyanına] her zaman sempati duyduğu ilan edildi. Adams mesajında; Yunanistan'ın Şanlı Cumhurbaşkanının kendisine bir teşekkür mektubu gönderdiğini Kongre üyelerine bildirmekteydi. Adams'ın Kongre'de okunan yıllık dış ilişkiler raporu niteliğindeki mesajında Osmanlı Devleti ile devam etmekte olan Ticaret ve Seyrüsefayin Antlaşması'nın müzakerelerine değinilmemişti.[54] Başkan Adams'ın Osmanlı Devleti ile yürütülen müzakerelere değinmemeyi tercih etmesinin nedeni Yunan isyanı dolayısıyla Kongre'de ve Amerikan kamuoyunda oluşmuş olan Türk karşıtı havadır. Bu esnada, Amerika'dan gönderilen yetkilendirilmiş müzakerecilerle antlaşma görüşmeleri devam etmekteydi.

Navarin faciası Osmanlı Devlet adamlarının Amerika ile yürütülen müzakerelere bakışını değiştirdi. Bu olaydan sonra Osmanlı Hükümet adamları Amerika Devleti ile imzalanacak olan dostluk ve ticaret antlaşması için daha istekli davranmaya başladılar. Amerikan arşiv belgelerindeki kayıtlara göre, Navarin faciasının hemen sonrasında Reisül Küttap Muhammed Hamid Efendi D. Offley'e göndermiş olduğu mektuplarında, söz konusu antlaşmanın sonuçlandırılması istemini dile getirmekteydi. D. Offley'in raporuna göre Osmanlı Devlet adamaları iki ülke arasında imzalanacak bir dostluk antlaşması ile Navarin'de yakılmış olan donanmanın yerine Amerika tersanelerinde savaş gemileri inşa etmelerine müsaade edileceğini ummaktaydılar.[55] Bu amaçla 1828 yılının hemen başında 1820 yılında İstanbul'da bulunan Amerikan temsilcisi L. Bradish ile Babıali arasında aracılık yapan Nicholas Novani adlı tercümanla temas edilerek antlaşma müzakerelerinin sonuçlandırılması için girişim-

[53] Karal, *a.g.e.*, s. 117-121.

[54] *JHRUS*, 20th Congress, December 3, s. 15-16, Washington, 1827.

[55] *USCR*, 22nd Congress, Treaty with Sublime Porte, Doc. No. 250, May 29, 1832. *Extract-Mr. Offley to mr. Clay, Smyrna*, February, 17, s. 53-55, 1828.

lerde bulunuldu. Babıali temsilcileri N. Novani'ye iki ülkenin de avantajına olacak bir antlaşma akdedilmesi isteğini ilettiler, fakat bu istek N. Novani'nin hoşuna gitmedi. Donanması yakılan ve deniz gücünü kaybetmiş olan Babıali çare aramaktadır ve bu amaç bizzat Reisül Küttap tarafından N. Novani'ye açıkça söylenmişti.[56]

Babıali Navarin faciasından yaklaşık iki buçuk ay sonra, 7 Şubat 1828 tarihinde Reisül Küttap M. H. Efendi D. Offley'e Amerika Hariciyesine iletilmek üzere bir mektup gönderdi. Mektupta Amerika hükümetinin Osmanlı Devleti ile bir antlaşma akdetme isteğinin samimiliğine inanıldığı, bu zamana kadarki gecikmenin kaderin sonucu olduğu, mevcut şartların böyle bir antlaşmanın akdi için artık uygun hale geldiği bildirilerek antlaşmanın bir an önce sonuçlandırılması istendi.[57] Görüldüğü gibi donanması yakılan Osmanlı Devleti Amerika'dan bu hususta yardım alabileceğine inanarak müzakere edilen antlaşmanın imzası için acele etmeye karar vermişti. Osmanlı Devlet adamları Amerika'dan alacakları destek ile yakılan donanmalarını daha güçlü bir şekilde yeniden inşa edebileceklerini ummaktaydılar. Kaptanı Derya Hüsrev Paşa'nın Amerikan savaş gemilerini ve firkateynlerini Amiral Rodgers ile gerçekleştirdiği görüşmelerinde incelediği daha önce söylenmişti. Osmanlı Devlet adamlarının Amerika'dan gemi ve donanma malzemesi satın almak istemesinin birinci nedeni Amerikan gemilerinin Avrupa'dakilerden daha üstün olması ve Navarin faciası nedeniyle iki büyük Avrupa Devleti, Fransa, İngiltere ve ezeli düşman Rusya'ya artık güvenilemeyeceğinin anlaşılmış olmasıdır. Osmanlı devlet adamları Amerika hükümetini ve halkını, İstanbul'a gelen müzakerecilerden tanımaktaydı. Müzakerecilerden edinilen izlenim; iç işlerine karışmayan, tarafsız, Osmanlı'ya sempati ile bakan bir Amerika idi. Oysa önceki sayfalarda da belirtildiği gibi gerçek durum bu beklentinin tam aksineydi. Osmanlı devlet adamları Amerikan pragmatizmine aldanmışlardı ve aslında Yeni Dünya'da hiçte Osmanlı lehtarı bir görüş hakim değildi. Zaten antlaşmaya eklenerek gemi ve donanma malzemesi satın alınmasına izin veren gizli madde de bu yüzden Senato'da reddedilecektir. Navarin faciası ile Osmanlı Devlet Erkanı acziyet içine düşmüş, uğradığı felaketten kurtuluş çareleri aramaya başlamıştı. Oysa Navarin faciası ilk değildi ve Osmanlı donanması tarihte bir kez daha, 7 Ekim 1571 tarihinde, 256 yıl önce İnebahtı'da yine Haçlılar tarafından (Osmanlı Hükümeti Navarin saldırısını Haçlı Seferi olarak nitelemişti) ortak harekâtla yakılmıştı. Fakat dönemin Veziriazamı Sokullu Mehmet Paşa, Osmanlı'nın yok edilen donanmanın yenisinin teknelerini bir yıl

56 *USCR*, 22nd Congress, Treaty with Sublime Porte, Doc. No. 250, May 29, 1832. *Mr. Bradish to Mr. Novani, Summary narrative of communications with the Sublime Porte,* Translation, Pera, at Constantinople, January 24, s. 55-59, 1828.

57 *USCR*, 22nd Congress, Treaty with Sublime Porte, Doc. No. 250, May 29, 1832. *Extract-Mr. Offley to mr. Clay, Smyrna, Translation of Turkish Paper,* February, 7, s. 53-55, 1828.

içinde gümüşten, halatlarını ibrişimden ve yelkenlerini atlastan inşa edecek güçte olduğunu söylemişti. Yine Sokullu Mehmet Paşa Venedik elçisine İnebahtı yenilgisi ile ilgili verdiği söylevinde, *"Donanmanın yanması ile sakallarının tıraş edildiğini ve yenisinin daha gür çıkacağını, fakat Kıbrıs'ın fethi ile Venedik'in kolunun kesildiğini ve bir daha yerine gelmeyeceğini"* söyleyecek gücü ve güveni kendisinde bulmuştu. Gerçekten de aynı yıl içinde, tüm kış yoğun olarak çalışılmak suretiyle tamamen kendi imkanları ile Osmanlı donanması eskisinden çok daha güçlü bir şekilde yeniden inşa edilmiş, bir yıl önce İnebahtı'da muzaffer olan Haçlıların karşısına beklenmedik bir şekilde bu sefer Navarin açıklarında çıkarak meydan okumuştu. Bu meydan okuma karşılıksız kalmış, Haçlılar Osmanlı Donanmasına saldırmaya cesaret edememişti.[58] 256 yılda çok şey değişmiş, her alanda gerileyen ve teknolojik gelişmelerden haberdar olmayan Osmanlı Devleti artık kendi gemisini bile inşa edemeyecek duruma düşmüş, Avrupa devletlerinden artık ümidini kestiği için Amerika'dan medet ummaya başlamıştı. Navarin'de yok edilen donanmasını ikame edebilmek için Babıali Amerika'nın yardımı ile yeni gemiler inşa etme telaşına düşmüş, bu amaçla yıllardır süren antlaşma müzakerelerini bir an önce sonlandırmak amacıyla işe koyulmuştu.

Başkan Adams'ın 1828 yılı Aralık ayında Kongre'de okunan yazılı mesajında, Yunan isyanı, Rusya'nın Osmanlı'ya savaş ilanı ve beklentiler dile getirildi. Amerikalı diplomatlar İstanbul'da Osmanlı Devleti ile bir *"Dostluk, Ticaret ve Seyrüsefayin Antlaşması"* için müzakerelerde bulunurken, Başkan Adams yazılı mesajında Amerikalıların Yunanlılara desteklerini bir kez daha ilan etti. Mesaja göre; Türkler Avrupa değil Asya ulusuydu, Sultan'ın geniş arazileri, verimli toprakları ve kalabalık bir nüfusu vardı. Bu nedenle okyanus ötesinde, dini düşünce ve hükümet etme şekillerinin ABD'den farklı olan bu milletle yine de bir ticaret antlaşmasının imzasının çok fazla uzadığı ve bir an önce gerçekleştirilmesi gerektiği belirtilmekteydi. Osmanlı Devleti ile Ticaret antlaşması imzalamak için bu kadar istekli olan ve Kongre üyelerini olası bir antlaşma için hazırlayan Başkan Adams'ın mesajının satır aralarında Osmanlı ile savaş halinde olan Rus Çarı Nicholas'ın Yunanlılara desteğinden takdirle bahsedilmekte ve açıkça söylenmese de Osmanlıya karşı başarısı dilenmekteydi.[59]

22 Temmuz 1828 tarihinde Başkan J. Q. Adams, Akdeniz Filosu Komutanı Amiral James Biddle'ye göndermiş olduğu *"çok gizli ve özel"* kodlu mektubunda, Babıali'nin uzun süredir müzakere edilmekte olan antlaşmayı imzalamaya hazır olduğunu, Karadeniz'e giriş hakkı dahil Amerikalı tüccarlar için büyük getirileri olacak bu antlaşmayı müzakere et-

58 İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi, II. Selim'in Tahta Çıkışından 1699 Karlofça Antlaşmasına Kadar,* II. Cilt, I. Kısım, 6. Baskı, Türk Tarihi Kurumu, s. 22-23, Ankara, 2003.
59 *JHRUS,* 20th Congress, 2nd Session, December 1, s. 5-7, Washington, 1828.

mek ve imzalamak üzere, D. Offley'in kendisini İstanbul'daki şartların uygunluğu hususunda bilgilendirmesi ile İstanbul'a gitmek üzere görevlendirdi. 28 Temmuz tarihli genel yönergede ise, Amiral James Biddle ile İzmir'de faaliyet gösteren ve Babıali ile görüşmeleri sürdüren Amerikan Konsolosu David Offley'in Osmanlı Devleti ile görüşmeleri yürütmek, kapitüler haklar elde etmek ve sonuçlandırılan antlaşmayı imzalamak üzere yetkilendirildiği ilan edildi. Antlaşma imzalandıktan sonra onay için Başkan'a gönderilecekti.[60] Başkan Adams tarafından Offley'e 21 Temmuz tarihinde gönderilen ve yine *"gizli, özel"* kodu taşıyan mektupta, Amerika'nın Osmanlı Devleti ile antlaşmasında elde edilmesi beklenen kazanımlar şöyle sıralanmıştı:

(1) Değişmez ve sürekli bir temelde, Amerikalı tüccarların Osmanlı Devleti ve bağlı devletçiklerinde ticaret yapabilme hakkını elde etmesi,

(2) Amerikan gemilerinin Karadeniz'e girebilmesi ve seyrüsefer hakkı elde edebilmesi.

İlk maddeden her iki ülkenin gemi, vatandaş ve uyrukları karşılıklı olarak (Başkan Adams Osmanlı tüccarlarının Amerika ile ticaret yapabilecek deniz gücüne ve ticaret gemilerine sahip olmadığını bilmektedir. Bu nedenle birinci madde tamamen Amerikan lehtarıdır) yararlanacaktı ve antlaşma *"en ziyade müsaadeye mazhar millet"* ilkesi temelinde imzalanacaktı. Başkan Adams, D. Offley'den özellikle Osmanlı ülkesindeki Amerikan vatandaşlarının haklarının korunması için gerekli maddeleri antlaşmaya ekletmesini ve tüm maddelerde bu ilkeyi göz ardı etmemesini istemişti. Başkan Adams, Avrupalı güçlere tanınan kapitüler hakların, vergi, yükümlülük ve dini haklarda istisnalar tanıdığını bunların daha da genişletilerek örneğin 1740 Fransa kapitülasyon antlaşmasının 83. maddesi düzeyinde ya da buna benzer bir madde ile güvence altına alınmasını istemekteydi. Adams'ın D. Offley'e göndermiş olduğu mektupta, Türk-Amerikan antlaşmasının uygulama ve yorumunda gelecekte çıkacak sorunları biliniyormuş gibi, Offley antlaşma maddelerinin tercümelerinin doğru yapılması ve yanlış tercüme sonucunda Babıali ile Avrupalı devletlerin yaşadığı sorunların yaşanmaması konusunda uyarılmaktaydı. Adams'ın öngörüsü doğrulanarak, antlaşmanın imzalandığı 1830 yılından sonra Türkçe orijinal ile İngilizce çeviri arasında yorum farkları ortaya çıkacaktır. Adams'a göre, kapitülasyon mütekabiliyet ilkesi ile ele alınacak bir durum değildi ve bir ülkenin diğerine tanıdığı ödün olduğu için bu maddelerde karşılıklılık aranmayacaktı. Durumu ve antlaşma zeminini yoklamak üzere Offley İstanbul'a yalnız gidecekti. Adams'ın talimatına göre antlaşma, *"ticaret ve seyrüsefayin"* kapsamı dışına çıkmayacak, Amerika'nın tarafsızlığına veya diğer ülkelerin antlaşmalarının ala-

[60] *USCR*, 22nd Congress, Treaty with Sublime Porte, Doc. No. 250, May 29, 1832. *John Quincy Adams to Mr. David Offley*, a, July 28, s. 64-65, 1828.

nına halel getirmeyecek, tüm müzakereler süresince gizliliğe azami özen gösterilecekti.[61] Görüldüğü gibi Başkan Adams, Navarin faciasından sonra Osmanlı Devlet adamlarının içine düşmüş olduğu çaresizliğin farkındadır ve bu durumdan sonuna kadar yararlanmak niyetindedir. Müzakerelerin ilk başladığı tarihten 1828 yılına kadar geçen sürede fırsatlar doğdukça Amerikan pragmatizmi devreye girmiş ve hedefler büyümüştü. Hedeflerin büyüklüğünün geldiği boyut neticesinde, artık Amerika Devleti kendisine tek taraflı kapitüler ödünler tanımayan bir antlaşmayı imzalamaya sıcak bakmamaktadır.

1828 yılının Rusya ile savaş dönemi ve Avrupalı devletlerle görüşmeler içinde geçmesi nedeniyle Babıâli Amerika ile müzakerelere yeteri kadar zaman ayıramadı. Bu arada düşük yoğunlukta ve daha sonra yoğun olarak devam eden İstanbul'daki müzakerelerin Amerika'nın istediği şekilde gitmemesi üzerine yeni çareler aranmaya başlandı. Bu amaçla, 12 Eylül 1929 tarihinde Başkanlığı Adams'dan devralmış olan Andrew Jackson'un direktifi ile, Amiral James Biddle ve David Offley'e üçüncü müzakereci olarak New Yorklu bir armatör olan Charles Rhind de katıldı. Rhind'e verilen talimata göre; Antlaşma ticaret ve seyrüsefayin çerçevesinde olacaktı ve armatör olan C. Rhind'in bu anlamda destekte bulunabileceği düşünülmüştü. Ayrıca Başkan Jackson'a göre Babıali tarafından kapitüler haklarda mütekabiliyet aranması hayali bir durumdu çünkü daha önce diğer pek çok devlete mütekabiliyet olmaksızın bu haklar tanınmıştı. Müzakereler görünürde Amerikan tarafının elde etmeyi dilediği tek yanlı kapitüler haklar dolayısıyla ve Babıali'nin Amerikan gemilerinden almaya talep ettiği %5 oranındaki gümrük vergisi nedeniyle tıkanmıştı. Ekonomisi zorda olan Babıali diğer ülkelerin ödemekte olduğu %3 gümrük vergisini %5'e çıkarmak istemekteydi ve ilk zammı Amerika ile imzalanan antlaşmadan başlatmak niyetindeydi. Başkan Adams normalde düşük olan Osmanlı gümrük vergileri dolayısıyla bu isteği makul bulmaktaydı, fakat Amerika'nın ulusal onurunun kırılmaması için tüm diğer ülkelere uygulanmakta olan gümrükler bu düzeye çıkarılmalıydı. Başkan Jackson, Rhind'e vermiş olduğu talimatta da kapitüler hakların korunmasına özen göstermesini ve Fransız kapitülasyon antlaşması ile 1827 tarihli İspanyol Kapitülasyon antlaşmasını dikkate almasını istedi. Gizliliğe riayet edilecek, antlaşma maddeleri üzerinde üç müzakereciden en az ikisinin olumlu görüşte olması gerekecekti. Hiçbir konuda antlaşma sağlanamazsa, Karadeniz'e giriş ve bu denizde seyrüsefayin hakkı elde edilecekti. Başkan Jackson'ın talimatnamesinin satır aralarında, bir armatör olan Rhind'in üçüncü kişi olarak Biddle ve Offley'e katılmak üzere İstanbul'da müzakerelere müdahil olmak üzere görevlendirilmesi-

---

[61] *USCR*, 22nd Congress, Treaty with Sublime Porte, Doc. No. 250, May 29, 1832. Mr. John Quincy Adams President of United States of America to all to whom these presents shall come, greeting, s. 63.

nin asıl nedeninin, Babıali'nin antlaşmanın imzası için Amerika'dan gemi ve donanma malzemesi satın alma konusundaki ısrarından kaynaklandığı görülmektedir.[62]

Adı geçen üç müzakereci Babıali ile görüşmeleri yürütecek ve sonuçlandırılan antlaşmayı Amerika Devleti adına imzalayacaktı. Antlaşmanın dibacesine göre; üç kişilik Amerikan müzakerecileri içinde, Rhindle baş müzakereci konumundaydı ve antlaşmayı imzalamaya yetkilendirilmişti.[63]

Özellikle donanmanın yakılması, İngiltere, Fransa ve Rusya'nın işbirliği Osmanlı'yı yeni ittifak arayışlarına itmişti, ayrıca yeni bir donanma inşası için de Avrupa dışındaki bir devletin yardımına ihtiyaç duyulmaktaydı. Oysa, Amerikan tarafı müzakerelerde kendi isteklerinden taviz vermeye ve donanması yok edilen Osmanlı'ya yardımcı olmaya gönülsüzdü. Fakat antlaşmanın imzalanabilmesi için Amerika tarafının antlaşmaya Osmanlı'ya savaş gemileri ve bu gemilerin yapımında kullanılan malzeme satılmasını içeren gizli bir madde eklemeyi kabul etmesi ile 7 Mayıs 1830 tarihinde, (Hicri 14 Zilkade 1245) uzun süredir müzakere edilen antlaşma nihayet imzalandı. Antlaşmanın aslı Türkçedir ve Osmanlı Devleti adına antlaşmaya Reisül Küttap Muhammed Hamid Efendi imzalamıştı.[64] David Offley ve Amiral James Biddle imza esnasında İzmir'de bulundukları için antlaşma müzakerelerini yürüten bu ikiliye daha sonradan katılmış olan New Yorklu armatör Charles Rhind, antlaşmayı Amerika Devleti altına imzaladı. Antlaşma'nın tam adı: "*Babıali ile Amerika Birleşik Devletleri arasında Ticaret ve Seyrüsefayin Antlaşması Treaty of Commerce and Navigation between the United States and the Sublime Porte*"dir. Offley ve Biddle gizli madde dolayısıyla antlaşmayı önce imzalamak istememiş, fakat daha sonra elde ettikleri kazanımları kaybetmemek için antlaşmayı imzalamaya karar vermişlerdi.[65]

1929 yılında görevi Adams'dan devralan Başkan Andrew Jackson 1830 yılında Senatörlerin ve Temsilciler Meclisi üyelerinin hazır bulunduğu Kongre'de Aralık ayında okunan ve 1929 yılındaki olayları özetleyen yazılı mesajında Osmanlı Devleti ile yapılan antlaşmaya da değindi. Jackson'un mesajının okunduğu tarihte ABD yönetimi antlaşmadaki gizli maddeden haberdardır fakat Jackson, Antlaşmanın Amerikan ticaretine getirecek olduğu kolaylık ve avantajlar hakkında bilgi vererek gizli maddeye değinmemeyi tercih etmişti. Jackson 'söylevinde, uzun bir ge-

62 *USCR*, 22nd Congress, Treaty with Sublime Porte, Doc. No. 250, May 29, 1832. *James Biddle, David Offley, and Charles Rhind Equires*, Department of State, 12 September, s. 69-74, Washington, 1829.

63 *USCR*, Treaty Between United States and Sublime Porte, Doc. No. 304, February 9, 1832.

64 *USCR*, Treaty Between United States and Sublime Porte, Doc. No. 304, February 9, 1832.

65 *USCR*, Treaty Between United States and Sublime Porte, Doc. No. 304, February 9, s. 1, 1832; *USCR*, Senate, Report for 1880, by Ed. A. Van Dyck, US Consular Clerk at Cairo, Part I, The Capitulations, Doc No: 3, April 7, s. 20-21, 1881.

cikme ve müzakereler sonucunda imzalanan antlaşma ile artık Karadeniz ticaretinin ABD gemilerine açıldığını, dostane ilişkiler bulunan Rusya ile daha yoğun ticaret yapılacağını belirterek; artık Amerika bayrağı taşıyan gemilerin de Avrupa'nın diğer büyük devletleri gibi hiçbir sınırlama olmaksızın Osmanlı karasularında ve ülkesinde ticaret yapabileceklerini ilan etmekteydi. Bu hakların elde edilebilmesi için büyük uğraş verilmişti. Jackson söylevinde, ABD komiserlerinin bir antlaşma müzakere etmek üzere, Edirne Antlaşması için yola çıkmış olan komisyon üyesinden az bir müddet sonra İstanbul'a gönderildiğini, Edirne Antlaşması ile amaçlanan kazançlardan bir tanesinin zaten elde edildiğini belirtmektedir.[66] Amerika'nın Çarlık Rusya ile Osmanlı Devleti arasında imzalanan Edirne antlaşmasında nasıl bir kazanç elde ettiği açık değildir. Fakat kesin olan şudur ki, hakkında yerli kaynaklarda çok fazla bilgi verilmese de, Osmanlı Devleti ile antlaşma müzakere edecek Amerikan Komiseri Edirne Antlaşması'nda da hazır bulunmuştur. Belirtilen kazanç ticari değilse, Yunanistan'ın bu antlaşma ile bağımsızlığına kavuşmuş olması muhtemelen Başkan Jackson tarafından kazanım olarak kabul edilmektedir.[67]

İki Devlet Arasında 1830 Tarihli Ticaret ve Seyrüsefayin Antlaşması'nın İmzalanması

Amerika Devleti 1795 yılında Cezayir'i idare eden Cezayir Dayısı Hasan ile yaptığı Ticaret ve Dostluk Antlaşması ile Cezayir'den kapitüler haklar elde etmişti. Söz konusu kapitüler haklardan Amerikalıların yargılanması ile ilgili olan madde Osmanlı Devleti'nin 35 yıl sonra 1830 yılında imzaladığı Ticaret ve Seyrüsefayin Antlaşması ile Amerikan vatandaşlarının yargılanması ile ilgili kapitüler hakların oldukça ilerisindeydi ve egemenlik ilkesine çok daha uygundu.[68] Daha sonraki yıllarda Amerika Mağrip ülkeleri ile imzalamış olduğu antlaşmalarda özellikle vatandaşlarının yargılanması ile ilgili yargılama yetkisi konusunda kapitüler isteklerini sonuna kadar götürecek, yargılama yetkisi konusunda mümkün olan tüm tavizleri elde ederek masadan kazançlı kalkmaya çalışacaktır. Türk-Amerikan ilişkilerinin bu ilk döneminde, iki devlet arasında bir ticaret antlaşması imzalanması ve diplomatik ilişki kurulması için istekli taraf Amerikan tarafıydı. Amerika, Osmanlı pazarında söz sahibi olmak, elde ettiği gümrük indirimlerini garanti altına alıp, sürdürülebilir

---

66 *JHRUS,* 21st Congress, 2nd Session, December 6, s. 10, Washington, 1830.

67 ABD Başkanı Andrew Jackson'un yazılı mesajında Edirne Antlaşmasında elde edildiğini açıkladığı kazanç şu şekilde dile getirilmektedir; *"Commissioners were, consequently, appointed, to open a negotiation with the Sublime Porte. Not long after the member of the commission who went directly from the United States had sailed, the account of the treaty of Adrianople, by which one of the objects in view was supposed to be secured, reached this country."* *JHRUS,* 21st Congress, 2nd Session, December 6, s. 10, Washington, 1830.

68 Erhan, *a.g.e.,* s. 47-48.

hale getirmek, Karadeniz'e çıkma imtiyazı elde ederek buradaki yoğun ticaret hacminden Avrupalı rakipleri ile eşit pay almak, Osmanlı topraklarında faaliyete başlamış olan Amerikalı misyonerleri, kurmuş oldukları teşkilatları ve Osmanlı topraklarında faaliyet gösteren, arkeolog, tarihçi, coğrafyacı, gezgin gibi Amerika vatandaşlarının korunmasını sağlamak ve son olarak da Osmanlı topraklarında kuracak olduğu konsolosluklar, misyonlar ve diğer yardım örgütleri vasıtasıyla, Balkanlar, Karadeniz, Mezopotamya, Arabistan ve Yakındoğu'yu denetleme imkanı elde etmek istemekteydi.[69]

Bu yıllarda özellikle Avrupalı yazar, gazeteci ve seyyahların kasıtlı olarak yazdıkları kitap ve güncelerdeki bilgiler Amerikan kamuoyunu yönlendirmektedir. Amerikalılar zaten Püriten Ahlak nedeniyle İslam karşıtı bir anlayışa sahiptiler, okudukları yazılar ve basılı eserlerin de etkisiyle Osmanlıya karşı da önyargılı bir hoşnutsuzluk hissi altındaydılar. İslam karşıtı anlayışı Başkan Adams'ın 1828 yılında Kongre'de okunan yazılı mesajında da görmek mümkündür.[70] Bu yıllarda ortaya çıkan *"Türklerin; her şeyi yok ettiği, geçmişin özelliklerini harabeye çevirip gelecek ümitlerine fırsat tanımadığı, despot ve barbar millet olarak, bağnaz bir İslam anlayışına tutundukları"*[71] fikri 1923 Lozan antlaşmasına kadar hemen hemen bir yüzyıldan fazla devam edecektir. Amerika Devleti vatandaşlarının korunması için hukuki ve yasal koruma imtiyazına, başka bir deyişle özellikle hukuki dokunulmazlık anlamına gelen kapitüler haklara özel önem vermekteydi. Babıali, henüz bu yıllarda Amerikalı misyonerlerin sebep olduğu sorunların ciddiyetinin ayrıtına varamamış, 1930 yılında imzalanan antlaşmada Amerika Devleti'ne diğer Avrupa ülkelerine tanımış olduğu kapitüler hakları tanımıştır. Oysa 1930 antlaşmasında öngörüsüz olarak tanınan kapitüler haklar, daha sonraki yıllarda Babıali için boyunduruk vazifesi görecek, egemenlik ilkesini hiçe sayan sorunlara neden olacaktır. Amerika Devleti 1930 antlaşması ile elde ettiği kapitüler haklardan vazgeçmeye yanaşmayacak, 1914 yılında Babıali'nin kapitülasyonları tek taraflı olarak kaldırmasını protesto edecek, 1923 Lozan görüşmelerinde bulunan Amerikalı temsilciler özellikle hukuki alandaki kapitüler haklardan vazgeçmemek için ellerinden geleni yapacaklardır.

Müzakere sürecindeki gelişmelerden de açıkça görüldüğü gibi, Türk-Amerikan antlaşmasının müzakeresi ve imzası daha çok Amerika Birleşik Devletleri'nin arzusu ile gerçekleşmişti. Osmanlı Devleti ile bir antlaşma imzası için müzakerelere başlayan Amerika Devleti'nin asıl amacı ticaret filoları ve tüccarları için Avrupa'nın diğer devletleri ile eşit hatta daha ileri şartlar elde etmek, Karadeniz ticaretinden pay almak, sanayi

69 Erhan, *a.g.e.*, s. 94-98.
70 *JHRUS*, 20th Congress, 2nd Session, December 1, s. 5-7, Washington, 1828.
71 Erhan, *a.g.e.*, s. 101.

ürünlerini ihraç edip Osmanlı ülkesinde yetişen işlenmemiş mamulleri ithal etmekti. 1830 Antlaşması ile tüm bu istekler elde edildi ve daha antlaşma yürürlüğe girmeden Osmanlı topraklarında faaliyete başlamış olan misyoner örgütleri için kapitüler koruma hakları antlaşma maddeleri arasına sıkıştırıldı. Antlaşma maddelerine sokuşturulan bu haklar sayesinde zaman içinde; Çarlık Rusya'nın ardından ABD, Osmanlı ülkesinde ayrılıkçı fikirleri cesaretlendiren, destekleyen ve gayrimüslimleri isyana teşvik eden ikinci devlet konumuna yükselecektir. 1830 tarihli antlaşma ile Amerika Devleti'ne *"en ziyade müsaadeye mazhar millet most favored nation"* statüsü tanındı ve Amerika'nın diğer devletlere verilmiş olan tüm kapitüler haklardan yararlanması hakkı bağışlandı.[72] Elde edilen ayrıcalıklar, zaman içinde yürürlüğe konulacak olan gunboat diplomasisi (özellikle savaş gemilerinin tehditkar askeri güç gösterisi ile politik amaçların elde edilmesi) ile de güçlendirilerek mümkün olan en uç sınıra kadar kullanılacaktır. Türk-Amerikan Ticaret ve Seyrüsefayin Antlaşması Fransa'ya verilen kapitüler haklar emsal alınarak müzakere edilmişti, fakat Fransa ile imzalanan kapitülasyon antlaşmasının aksine çok daha kısadır. Antlaşma ekinde bulunan ve gizli tutulan, Navarin'de yok edilen Osmanlı donanmasının yenilenmesi için ABD'den savaş gemisi satın alınmasını düzenleyen madde Başkan Andrew Jackson tarafından Kongre'ye sunulan metnin içinde yer almadı, çünkü Senato bu maddeyi onaylamayı reddetmişti.

Antlaşma imzalanmadan önce her iki devlet diplomatları arasında müzakereler devam ederken Osmanlı devlet adamları bu dönemde Osmanlı'nın toprak bütünlüğüne taraf olan İngiltere'yi küstürmemeye azami itina gösterdi, nihai imza öncesinde İngiliz Elçisinin görüşü sorulduktan sonra, antlaşma imzalandı. İngiltere ile Amerika 1830 yılında aralarındaki ticari sorunları büyük oranda çözen bir antlaşmaya vardıkları için[73], özellikle Karadeniz ticaretindeki İngiliz tekelini kıracak olmasına rağmen, İngiliz Büyükelçisi Amerika'nın Osmanlı ile antlaşma imzalamasına muhalefet etmekten vazgeçti. 1830 Antlaşmasının gizli maddesine göre Amerikalı mühendisler Osmanlı donanması için düşük maliyetli gemiler üretilmesine destek verecek, Amerika, Osmanlı Devleti'ne askerî ve teknik yardım sağlayacaktı. Daha önce de söylendiği gibi, Senato'nun belirtilen gizli maddeyi onaylamayı reddetmesi nedeniyle söz konusu maddenin yürürlüğe girmesi gecikecektir.[74] Antlaşmanın Başkan Andrew Jackson tarafından onay için Kongre'ye gönderilen nüshası, dibace, dokuz madde ve hatime bölümlerinden oluşmaktaydı. Senato'da reddedildiği için, ayrı olarak imzalanan gizli madde onaylanmak üzere Kongre'ye

---

72 *USCR*, Treaty Between United States and Sublime Porte, Doc. No. 304, February 9, 1832.

73 *JHRUS*, 21st Congress, 2nd Session, December 6, s. 8, Washington, 1830.

74 Fatma Ürekli, *Belgelerle 1889/1894 Osmanlı-Amerikan Yardımlaşması*, Doğu Kütüphanesi, s. 13-14, İstanbul, 2007.

gönderilen nüsha içinde yer almamıştı. Antlaşma Osmanlı Devlet katlarında savaş gemisi satın alınması maddesinin reddedilmesi dolayısıyla hayal kırıklığı ve hoşnutsuzluk yarattı. Ayrıca 5 Ekim 1831 tarihinde Amerika Devleti Antlaşmanın tasdikli onayını bir büyükelçi yerine maslahatgüzar ile Babıali'ye göndermişti ve bu durum Osmanlı idarecilerini rahatsız eden diğer bir etkendi.

1830 tarihli Türk-Amerikan antlaşmasının en bariz özelliklerinden bir tanesi, süre ile sınırlandırılarak 25 yıllığına imzalanmış olmasıdır. İkinci bariz özellik ise; Amerikan tarafının imzalanan antlaşma ile hemen hemen tüm isteklerini hatta isteklerinin ötesinde kapitüler haklar elde ettiği görülürken, Osmanlı Devleti'nin en önemli isteği olan gemi yapımı ve malzeme satışı asıl antlaşma içinde değil gizli madde ekinde yer alarak senato tarafından reddedilmesidir. Türk-Amerikan antlaşması imzalandığında Amerika ayaklarının üstünde durmaya, denk bütçe oluşturmaya ve ticaret filolarını koruyacak bir donanma kurmaya çalışmaktaydı. Yükselmekte olan organize ve disiplinli taze bir güç karşısında Osmanlı Devleti günden güne güçten düşen, dağılma emareleri göstermeye başlamış bir yapıdaydı. Oysa Osmanlı devlet adamları Amerika ile imzalanan antlaşmada bu tarihi gerçeği göz ardı etmişlerdi. Amerika'ya tek taraflı olarak tanınan kapitüler hakların 60 yıl gibi kısa bir süre sonra, iç işlerine müdahil olma hakkını vereceği, hatta Atlantik Okyanusu ötesindeki Amerika'nın böyle bir güce ulaşacağı ve daha ileri giderek diğer Avrupalı devletler gibi Osmanlı'nın iç işlerine karşımaya başlayabileceği ihtimali hesaplanamadı. Oysa, 1830 öncesinde, henüz Okyanus ötesi bir devlet olmakla birlikte Okyanus ötesi bir güç olamamış olan ABD'nin Kongre görüşmeleri ya da idareci ve başkanların konuşmaları takip edilmiş olsa idi Osmanlı'nın iç işlerine müdahil olma eğilimi açıkça görülebilirdi. Üçüncü olarak, Türk-Amerikan antlaşması ile sadece Türk karasuları ve limanları değil, geniş Osmanlı arazisi de Amerikalıların kullanımına açıldı. Protestan misyoner örgütleri Osmanlı ülkesinde istedikleri gibi hareket etme ve örgütlenme imkanına kavuştular. Antlaşmanın orijinali Türkçedir, fakat İngilizce çeviride hatalar yapıldı. İki devlet arasında, antlaşmadan doğan yorum farkları ortaya çıktığında Amerikan tarafı İngilizce nüshayı esas alan bir tavır geliştirmeyi tercih edecektir.

1830 Tarihli Ticaret ve Seyrüsefayin Antlaşması'nın Kapsamı ve Maddeleri, ABD'ye Kapitüler Hakların Tanınması

Türk-Amerikan Antlaşmasının dibace kısmında; ilk satırda antlaşmanın her iki ülke arasında süre sınırı olmaksızın akdedildiği belirtilmektedir.[75] Birinci madde ile; ABD, *"en ziyade müsaadeye mazhar millet"* statüsünü elde etmiş, böylece Amerikalı tüccarların bu statüdeki diğer ül-

[75] *USCR*, Treaty Between United States and Sublime Porte, Doc. No. 304, February 9, s. 2, 1832.

kelerden daha fazla vergi ödemeye zorlanamayacağı Babıali tarafından kabul edilmişti. Birinci maddede mütekabiliyet ilkesi dikkate alınmıştı ve eşit haklar ABD limanlarına ve ülkesine gidecek olan Osmanlı tüccarlarına da tanınmıştı.[76] İkinci madde diplomatik ilişkiler ile ilgilidir. Bu maddeye göre; her iki ülke de diğerinin topraklarında konsolosluklar kurabilecek, ABD ticari gereklilik halinde Osmanlı ülkesinin herhangi bir yerinde ve bağlı devletçiklerde konsolosluklar açabilecek, Amerikan konsoloslarının görevlerini yapabilmeleri için gerekli ferman ve beratlar düzenlenecek, konsoloslar görevlerine uygun ayrıcalık, koruma ve yardımdan istifade edeceklerdi.[77] Görüldüğü gibi bu maddede de mütekabiliyet ilkesi mevcuttur. Üçüncü madde yine ticaret ile ilgilidir ve Amerikalı tüccarların Osmanlı ülkesinde serbest hareketini garanti altına alırken aynı haklar Osmanlı tüccarlarına tanınmamıştı. Üçüncü maddede mütekabiliyet yoktur ve içerdiği hükümler daha sonra Osmanlı idaresi için problemlere neden olacaktır. Bu maddeye göre; Amerikalı tüccarlar diğer ülkeler gibi Osmanlı limanlarından serbestçe yararlanabilecek, istedikleri din ya da milliyetten Osmanlı vatandaşını simsar (broker-aracı) olarak görevlendirebileceklerdi. Tüm bu işlemler esnasında Osmanlı idaresi genel uygulamanın dışına çıkmayacak, Amerikalı tüccarlar ve aracıları rahatsız edilmeyecekti. Zikredilen hüküm geniş anlamda yorumlandığında Babıali'nin Amerikalı tüccarlar ve gayrimüslim aracıları üzerindeki denetim yetkisinin kısıtlandığı görülmektedir. Benzer haklar Amerika'ya gidecek olan Osmanlı tüccarlarına tanınmamıştı.[78]

Bilindiği gibi Amerika Devleti çok uzun süredir İzmir limanında ticaret yapmaktaydı ve antlaşma imzası öncesindeki nihai müzakerelerde bulunan üç müzakereciden bir tanesi olan David Offley, 15 yılı aşkın süredir İzmir'de yaşamaktaydı. Ayrıca misyoner teşkilatları da 1820 yılından itibaren Osmanlı topraklarındaki faaliyetlerini başlatmışlardı. Amerikalı tüccarların istihdam edeceği Osmanlı vatandaşlarını gayrimüslim tebaadan seçeceği açık şekilde ortadaydı. Yunan isyanı esnasındaki ABD tutumu göz önüne alındığında üçüncü maddedeki bu hükmün bilinçli olarak antlaşmaya sokuşturulduğu açıkça görülmektedir. Belirtilen hüküm antlaşmadaki ilk kapalı kapitüler nitelikli haktır.

Türk-Amerikan antlaşmasının en kritik hükümleri dördüncü maddede yer almaktadır. Bu madde kapitüler hakları düzenlemekteydi ve Amerikan vatandaşlarına Osmanlı hukuk sistemi önünde ayrıcalıklar sağlanmıştı. Dördüncü maddenin İngilizce tercümesi ile Türkçe orijinali arasın-

[76] *USCR*, Treaty Between United States and Sublime Porte, Doc. No. 304, February 9, Article; I. s. 2, 1832; Erhan, *a.g.e.*, s. 124.

[77] *USCR*, Treaty Between United States and Sublime Porte, Doc. No. 304, February 9, Article; II. s. 2, 1832.

[78] *USCR*, Treaty Between United States and Sublime Porte, Doc. No. 304, February 9, Article; III. s. 2, 1832; Erhan, *a.g.e.*, s. 124.

da farklılıklar mevcuttur. Söz konusu maddeden dolayı daha sonraki yıllarda pek çok problem doğacaktır. Problemlerin ilk nedeni tercüme yanlışlığı iken, ikinci neden de Amerikalı idarecilerin kendilerinde kapitüler hak elde etme güç ve imtiyazını görmeleridir. Zaten müzakere sürecinde Amerikalı müzakerecilere gönderilen başkanlık ve bakanlık talimatlarında kapitüler hakların tek taraflı olacağı ve faydalanıcı tarafın Amerika Devleti olduğu sık sık hatırlatılmıştı. Her iki ABD Başkanı, J.Q. Adams ve halefi A. Jackson, Rhind'in, Bidle ve Offley'e gönderdikleri talimatlarda; müzakerelerde antlaşmanın tercümesine çok dikkat etmelerini istedikleri daha önce söylenmişti. Buna rağmen özellikle dördüncü maddede, keskin anlaşmazlıklara sebebiyet verecek kasti ya da bilgi eksikliğinden kaynaklı tercüme hataları yapıldı. Dördüncü maddenin Kongre'ye sunulan İngilizce metnine göre; Amerika ve Osmanlı vatandaşları arasında anlaşmazlık çıkması durumunda, taraflar Amerikan konsolosluk ya da ilgili temsilcilik tercümanı hazır bulunmadan dinlenemeyecek veya sorgulanamayacaktı. Tutarı 500 kuruştan fazla olan davalar eşitlik ve adalet ilkelerine göre karar verilmek üzere Babıali tarafından İstanbul'da görülecekti. Suça karışmayan Amerikalı tüccarlar keyfi olarak tutuklanamayacak ve rahatsız edilmeyecekti. Amerikan vatandaşlarının suç işlemeleri halinde ise, suçlular yerel idareler tarafından tutuklanmayacaklar ve hapsedilmeyecekler, diğer Avrupalılara (antlaşma metninde Avrupalıları ifade etmek için Frank sözcüğü kullanılmıştır) yapıldığı gibi kendi elçileri ya da konsolosları tarafından yargılanacak ve cezalandırılacaklardı.[79] Böyle bir yargılamanın hakkaniyete uygun ve tarafsız olması mümkün değildi ve sömürge olmayan hiçbir egemen ülkenin böyle bir maddeyi kabul etmesi beklenemezdi. Oysa İngilizce tercümedeki bu ifadeye rağmen, antlaşmanın Türkçe orijinalindeki hükme göre; Amerikan vatandaşlarının suç işlemesi halinde yargılama Türk makamları tarafından gerçekleştirilecek, verilen cezaların infazı Amerikan elçi ya da konsolosları tarafından yerine getirilecekti.[80] Dördüncü maddede mütekabiliyet yoktur, çünkü bu maddedeki hakların hiçbiri Osmanlı tüccarlarına ve vatandaşlarına tanınmamıştı. Ayrıca dördüncü madde Türkçe orijinali ile de kapitüler haklar ihtiva etmektedir, çünkü suça verilen cezanın Amerikan elçi ya da konsolosları tarafından infaz edilmesi beraberinde suiistimalleri ve keyfiliği de getirecekti. Amerika Devleti benzer hukuki kapitüler hakları diğer köklü bir imparatorluk olan Çin ile imzaladığı 1844 tarihili antlaşma ile de elde edecektir.[81]

---

79 *USCR*, Treaty Between United States and Sublime Porte, Doc. No. 304, February 9, Articles; IV, s. 2-3, 1832.

80 Erhan, *a.g.e.*, s. 125.

81 *USCR*, 31st Congress, Doc. No: 72, Regulations of the Consular Courts of the USA in China, Together with the Act of the Congress, August 11, 1848, Department of State, Legation of the USA, Canton, China, November 29, s. 5-6, 1848.

Üçüncü ve dördüncü maddeler ile ABD'ye ilk kapitüler haklar tanınmıştı. Söz konusu kapitüler haklar daha sonraki yıllarda iki devlet arasındaki ilişkilerde sürekli problemlere neden olacak, hukuki ve idari kapitülasyonlar özellikle Ermeniler tarafından, her türlü hukuksuz ve yargılama gerektiren eylemlerinde koruyucu bir kalkan vazifesi görecektir.

Beşinci madde, Amerikan gemilerinin kendi bayrakları ile Türk karasularında seyrüsefayin hakkını garanti altına almaktaydı, fakat Amerikalı gemiler bayraklarını diğer ülke ya da reayanın gemilerine kullandıramayacaklardı. Dördüncü maddede tanınmış olan tek taraflı kapitüler hakların aksine, Osmanlı müzakerecileri Amerikan elçi ve konsoloslarının gayrimüslimler lehine Osmanlı içişlerine karışmasını engellemek için beşinci maddeye Amerikan elçi, konsolos ve konsolos yardımcılarının reayayı açıktan ya da gizli olarak himaye altına almasını yasaklayıcı hükümler koydurmuştu.[82] Amerikalı diplomatik misyonlar daha sonraki yıllarda bu maddeye riayet etmeyerek özellikle Ermenileri himayeleri altına alacaklardır. Altıncı madde, savaş gemilerinin birbirlerini selamlamasını, yedinci madde Amerikan gemilerinin diğer ülke gemileri gibi boş ya da dolu olarak Boğazlardan geçerek Karadeniz'e açılabilmelerini düzenlemekteydi. Bilindiği gibi, Babıali ile imzalanacak antlaşmada Amerikan yönetiminin evvelemirde elde etmeyi arzuladığı ayrıcalık Karadeniz'e giriş çıkış hakkıydı ve bir dönem Çarlık Rusya daha sonrasında da İngiltere bu hakkın Amerikalı tüccarlara verilmemesi için Babıali üzerinde baskı kurmuşlardı. Yedinci madde ile zikredilen hak elde edilmiş ayrıca Amerikalı tüccarlara, yasak olmayan Osmanlı ürünlerini boğazlardan taşımaları izni sağlanmıştı.[83] Böylece daha önceki raporlara uygun olarak Amerikalı tüccarlar Türk karasularında denizler arası taşımacılıktan da para kazanabileceklerdi.

Sekizinci madde, ticaret gemilerinin zorla askeri amaçla kullanılmasını yasaklarken, dokuzuncu madde kazaya uğrayan ya da batan gemilerin geride kalan mallarının ilgili devletin yetkilisine teslimi ile ilgiliydi. Daha önce de söylendiği gibi, antlaşma İstanbul'da armatör C. Rhind tarafından imzalanmıştı, hatime kısmına göre İzmir'deki diğer iki müzakereci Biddle ve Offley de imzaladıktan sonra antlaşma metinleri değiş tokuş edilecekti. İmzalar tamamlandıktan sonraki 10 ay içinde, iki ülke tarafından onay süreci bitirilerek onaylı nüshalar karşılıklı olarak değiştirilecekti. Hatime kısmındaki bilgiye göre, Reisül Küttap Muhammed Hamid Efendi tarafından imzalanan antlaşmanın imza tarihi 7 Mayıs 1830 (Hicri; 14 Zilkade 1245)'dir.[84]

---

82 *USCR,* Treaty Between United States and Sublime Porte, Doc. No. 304, February 9, Articles; V, s. 2-3, 1832.

83 *USCR,* Treaty Between United States and Sublime Porte, Doc. No. 304, February 9, Articles; VI, VII, s. 3, 1832.

84 *USCR,* Treaty Between United States and Sublime Porte, Doc. No. 304, February 9, Articles; VIII, IX, Conclusion, s. 3, 1832.

Seanto'nun, antlaşmanın savaş gemisi, gemi inşa, tamir malzemeleri yapımı ve satımını güvence altına alan gizli maddeyi onaylamayı reddettiği daha önce söylenmişti. Oysa, 1798 yılında Cezayir İçin Philadelphia Eyaletinde yapımına başlanan üç savaş gemisi 1828 yılında tamamlanmış ve gemilerin satış izni Kongre'den istenmişti.[85] ABD anayasasına göre yabancı ülkeler ile imzalanan antlaşmalar ancak Senato tarafından uygun görüldükten sonra başkan tarafından onaylanarak yürürlüğe giriyordu. Antlaşma daha sonra Kongre tarafından onaylanmaktaydı. Onay sürecinde Senato'nun olumlu görüşü hayati önemdeydi ve olumlu görüş için senatörlerin üçte iki oyu gerekliydi. Osmanlı Devletine savaş gemisi satışı ile ilgili gizli madde Senato'da soruna neden oldu ve antlaşma bu madde hariç tutularak Senato'dan geçti.[86]

Başkan Jackson'un onayından sonra Antlaşma, 21 Mart 1831'de maslahatgüzar olarak İstanbul'a atanan Amiral David Porter ~~tarafından~~ Babıali tarafından onaylanmış metinle değiştirilmek üzere İstanbul'a getirildi. Antlaşmanın onayını garanti altına almak isteyen Başkan Jackson, II. Mahmut'a yazdığı ve gizli maddenin reddedilme nedenlerini anlatan bir mektubu da Porter ile İstanbul'a göndermişti. Osmanlı hükümeti, daha önce antlaşma müzakerelerinde Amerikalılar ile Babıali arasında aracılık ve tercümanlık yapmış olan Nicholas Novani vasıtasıyla savaş gemisi satışı ile ilgili olan gizli maddenin onaylanmadığını öğrenmişti. Bilindiği gibi, Osmanlı hükümeti Navarin faciasından sonra yok edilen donanmasını yenileyebilmek için Amerika ile imzalanacak antlaşmanın ağırdan almakta olduğu müzakerelerini hızlandırmıştı. Antlaşma hükümleri arasında da, gizli madde haricinde Osmanlı Devletinin yarar sağlayabilecek olduğu bir madde de yoktu. Gizli maddenin onaylanan metinden çıkartılması Osmanlı Hükümeti katlarında hoşnutsuzluğa neden oldu. Ayrıca büyükelçi yerine maslahatgüzar atanmasının tercih edilerek diplomatik ilişkilerin düşük düzeyde tutulması da Babıali'yi rahatsız etmişti. Bekle gör politikası uygulamaya karar veren Osmanlı Hükümeti, gelişmelerden hoşnut olmasa da, Amerikalı gemi yapımcısı Henry Eckford'un kendi inşa ettiği bir savaş gemisini Osmanlı'ya satmayı kabul etmesi ve Porter'in savaş gemisi satışına yardımcı olacağını bir senet imzalayarak beyan etmesi üzerine, itimat mektubunu kabul ederek antlaşmayı onayladı. Fakat antlaşmanın uygulamasında gizli maddenin reddedilmesi ve müzakereler esnasında Babıali memurlarına söz verilen hediyenin verilmemesi nedeniyle anlaşmazlıklar çıktı, bazı limanlardaki vergiler indirilmedi. Bu gelişme üzerine maslahatgüzar Porter gerekli girişimlerde bulundu ve söz verilen miktarı da ödeyerek gümrüklerin indiril-

85 *JHRUS*, 20th Congress, 2nd Session, December 1, s. 10, Washington, 1828.

86 *USCR*, Senate, Committee on Foreign Relations, Twenty First Congress Second Session, December 28, 1830, US 1789-1901, Doc No: 231, s. 30-31, Washington 1901.

mesini sağladı.[87] Antlaşmanın onayının riske edilmemesi için onay esnasında verilen hediyeler Amerikan Hükümeti'nin öngördüğü rakamın üstüne çıkmıştı, bu artış yeni tahsisat ayrılmasına neden oldu.[88]

Sonuç

Osmanlı Devleti ile Amerika Birleşik Devletleri arasında bir dostluk ve ticaret antlaşması imzalanabilmesi için gerekli müzakereler iç ve dış gelişmelerin de etkisi ile çeyrek yüzyıldan fazla bir süre devam etti. Navarin faciası Osmanlı tarafında antlaşmanın imzasını hızlandırıcı etkide bulunan temel amildi ve nihayet 1830 yılında iki ülke arasındaki ilişkilere resmiyet kazandıran antlaşmanın akdedilmesi mümkün oldu. Antlaşmanın müzakereleri oldukça uzun bir süre devam etmişti. İlk başlarda Amerikan tarafı özellikle Osmanlı topraklarındaki ticaretten pay alabilmek için antlaşma imzalamaya istekli taraf olarak görülmekteydi. Osmanlı Devleti'nin böyle bir antlaşmadan çok fazla kazanç elde edemeyeceği Osmanlı devlet adamlarınca bilinmekteydi.

Müzakereler süresince Amerikan pragmatizmi hep birincil konumda oldu ve görüşmeler bu doğrultuda gerçekleşti. Osmanlı Devleti ile ABD arasında bir dostluk ve ticaret antlaşması imzalanmasına önceleri Çarlık Rusya karşı iken Rusya'nın yerini daha sonra İngiltere aldı. Uzun süren müzakereler sonucunda kararlılığından vazgeçmeyen ABD umduğunun ötesinde ticari ve kapitüler haklar elde etmeyi başardı. İki ülke arasında müzakereler devam ederken, ABD ekonomik ve sanayi alanlarında hızla büyüyen bir trende sahipti. Aynı dönem Osmanlı Devleti'nin dağılmaya başladığı ve her alanda gerilemenin artık geri döndürülemez boyutlara ulaştığı bir zaman dilimine rast gelir. Bu nedenle müzakereler daha çok ABD tarafının talepleri doğrultusunda gerçekleşti. Dönemin Osmanlı idarecilerinin öngörü eksikliği daha sonraki yıllarda Osmanlı çıkarları için hayati sorunlara neden oldu. Osmanlı müzakerecilerinin adapte olmakta zorlandıkları yeni usul diplomasi ve müzakere metotları antlaşma öncesindeki görüşmelerin ve antlaşmanın ABD istekleri paralelinde şekillenmesini sağlamıştı. Tüm bunlara, Avrupa Devletleri arasındaki denge siyaseti ve bu ülkelerin dönemsel olarak ortaya çıkan Osmanlı'yı parçalama eğilimleri eklendiğinde Osmanlı devlet adamları ABD ile müzakerelerde ve antlaşmanın imzalanması esnasında gerekli hassasiyeti gösterememişlerdi denilebilir. Bu nedenle antlaşma maddelerinde mütekabiliyet ilkesi göz ardı edilmiştir.

Navarin, Osmanlı devlet adamlarının Amerika ile bir antlaşma akdedilmesine bakış açısını değiştiren başlıca olaydı. Bununla birlikte, Os-

[87] *USCR*, 22nd Congress, 1st Session, Doc. No: 2, *Message from the President of the US to the two Houses of Congress*. Washington, December 4, s. 5, 1832.; Erhan, *a.g.e.*, s. 128-130. Türk-ABD Antlaşmasının onay süreci için bkz. Erhan, *a.g.e.*, s. 126-151.

[88] *USCR*, 22nd Congress, 1st Session, Doc. No: 303, *Turkish Mission*, January 18, s. 1-2, Washington, 1832.

manlı Devleti donanması için ABD'den antlaşmanın imzası esnasında umduğu desteği alamadı. 1830 Antlaşmasının Türkçe orijinali ile Kongre'de onaylanan tercümesi arasında temel farklar mevcuttu ve Antlaşma bu haliyle onaylanarak değiş tokuş edilmişti. Antlaşmanın imzasından sonraki ilk yıllarda tercüme farklarından ve IV. maddedeki kapitüler haklardan doğan bir sorun çıkmadı. Daha sonraki yıllarda iki ülke ilişkilerinde sürekli probleme kaynaklık teşkil eden ve ABD'nin zaman zaman savaş gemilerini Türk karasularına göndererek Osmanlı'yı tehdit etmesine neden olacak olan gelişmelere sebebiyet veren başlıca sorun bahsedilen tercüme farkları ve IV. madde üzerindeki anlaşmazlıklar olacaktır.

Sonuç olarak, kuruluşundan hemen sonra Osmanlı Devleti ile *de facto* ilişki kuran ABD, daha sonra diplomatik temsil için girişimlerde bulunarak ilişkilere resmiyet kazandırmak için çalışmalara başladı. Osmanlı topraklarındaki geniş ticaret hacmi hızla sanayileşen ABD'nin iştahını kabartmıştı. Uzun süren görüşmeler neticesinde 1830 antlaşması imzalandı ve bundan sonra iki devlet arasındaki diplomatik ilişkiler bahsedilen antlaşmanın ışığında yürüdü.

Kaynaklar

Süreli Yayınlar

Akkuş, Yakup, "Çağdaş İktisadi Düşüncelerde Sol Perspektifler, (Asya Tipi Üretim Tarzı, Bağımlılık Kuramı, Modern Dünya Sistemleri Teorisi", *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi,* Sayı: 168, Mayıs-Haziran 2007.

Kitaplar

Dearborn, Henry A.S., *A Memoir of Commerce and Navigation in the Black Sea,* Trade and Maritime Geography of Turkey and Egypt, Boston, I. Cilt, Velles and Lilly, 1819.

Erhan, Çağrı, *Türk-Amerikan İlişkilerinin Tarihsel Kökenleri,* İmge Kitabevi, Ankara, 2001.

Karal, Enver Ziya, *Nizam-ı Cedit ve Tanzimat Devirleri (1789-1856),* V. Cilt, 7. Baskı, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2007.

Kraft, E. De, *Report of the Secretary of the Treasury of the Importations, Goods, Wares, and Merchandise in American and Foreign Vessels, from First October 1815 to Thirteen September 1816,* Doc. No. 198, Washington, 1818.

Paullin, Charles Oscar, *Diplomatic Negotiations of American Naval Officers 1778-1883,* Baltimore; The Johns Hopkins Press, 1912.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, *Osmanlı Tarihi, II. Selim'in Tahta Çıkışından 1699 Karlofça Antlaşmasına Kadar,* II. Cilt, I. Kısım, 6. Baskı, Türk Tarihi Kurumu, Ankara, 2003.

Ürekli, Fatma, *Belgelerle 1889/1894 Osmanlı-Amerikan Yardımlaşması,* Doğu Kütüphanesi, İstanbul, 2007.

Arşiv Belgeleri

United States Congress Records (USCR).

The 5th Congress, December 2, Washington, 1817.

Mr. Adams to Mr. Luriottis, August 18, Washington, 1922.

Mr. J.Q. Adams, Secretary of State-Extract, Constantinople, December 27, 1823.

Resolution Submitted by Mr. Webster, December, 8, 1823, January 20, 1824.

Sympathy for Greeks, 18th Congress, Doc. No. 364, January 2, 1924.

Sympathy for the Greeks, Memorial, 18th Congress, Doc. No. 360, January 5, 1924.

The 22nd Congress, Treaty with Sublime Porte, Doc. No. 250, May 29, 1832. Mr. English to Mr. Adams-Extract, on board the French galette Franscois and Henriette, bound from Constantinople to Smyrna, February 8, 1824.

The 22nd Congress, Treaty with Sublime Porte, Doc. No. 250, May 29, 1832. Mr. English to Mr. J.Q. Adams Secretary of State-Extract, Constantinople, December 27, 1823.

The 22nd Congress, Treaty with Sublime Porte, Doc. No. 250, May 29, 1832.

The 22nd Congress, Treaty with Sublime Porte, Doc. No. 250, May 29, 1832. Mr. Bradish to Mr. Adams, Secretary of State, Constantinople, December 20, 1820.

The 22nd Congress, Treaty with Sublime Porte, Doc. No. 250, May 29, 1832. Mr. Bradish to Mr. Novani, Pera, February 7, 1821.

The 22nd Congress, Treaty with Sublime Porte, Doc. No. 250, May 29, 1832. Mr. Adams to Mr. G.B. English, April 2, Washington, 1823.

The 22nd Congress, Treaty with Sublime Porte, Doc. No. 250, May 29, 1832. Mr. G.B. English to Mr. Adams, Marseilles, August 6, 1823.

The 22nd Congress, Treaty with Sublime Porte, Doc. No. 250, May 29, 1832. Extract of a letter from Mr. G.B. English to Mr. J.Q. Adams dated, Constantinople, November 23, 1823.

The 22nd Congress, Treaty with Sublime Porte, Doc. No. 250, May 29, 1832. Mr. English to Message from the President of the United States, Present Condition and Future Prospect of Greeks, Doc. No. 14, December 31, 1823.

President's Message, 18th Congress, 2nd Session, Doc. No. 378.

The 22nd Congress, Treaty with Sublime Porte, Doc. No. 250, May 29, 1832. Mr. English to Mr. Adams-Extract, May 14, Washington, 1824.

Treaty Between United States and Sublime Porte, Doc. No. 304, February 9, Articles: I-IX, 1832.

The 18th Congress, 2nd Session, Doc. No: 378, Message of the President of the US at the Commencement of the Session, Communicated to the Congress, December 8, 1824.

The 22nd Congress, Treaty with Sublime Porte, Doc. No. 250, May 29, 1832. Mr. Adams, Secretary of State, to G.B. English Esq, Secret, Department of State, January 3, Washington, 1825.

The 22nd Congress, Treaty with Sublime Porte, Doc. No. 250, May 29, 1832. Mr. Adams, Secretary of State, to Commodore John Rodgers, Secret, Department of State, February 7, Washington, 1825.

The 22nd Congress, Treaty with Sublime Porte, Doc. No. 250, May 29, 1832. Translation, Capitulations or ancient and new treaties between the Court of France and the Ottoman Porte, renewed and augmented in the year of Jesus Christ, 1740 and of the Hegira, 1153.

The 22nd Congress, Treaty with Sublime Porte, Doc. No. 250, May 29, 1832. Secretary of State to Commodore Rodgers, Private, Department of State, September 6, Washington, 1825.

The 22nd Congress, Treaty with Sublime Porte, Doc. No. 250, May 29, 1832. Commodore Rodgers to Mr. Clay-Extract, Secret, U.S. Ship North Carolina, Smyrna, August 31, 1825.

The 22nd Congress, Treaty with Sublime Porte, Doc. No. 250, May 29, 1832. Commodore Rodgers to the Captain Pasha, U.S. Ship North Carolina, off the island of Hydra, September 20, 1825.

The 22nd Congress, Treaty with Sublime Porte, Doc. No. 250, May 29, 1832. Commodore Rodgers to Mr. Clay-Extract, U.S. Ship North Carolina, Gibraltar Bay, October 14, 1825.

The 22nd Congress, Treaty with Sublime Porte, Doc. No. 250, May 29, 1832. Commodore Rodgers to Mr. Clay-Extract, U.S. Ship North Carolina, Gibraltar Bay, October 14, 1825.

The 22nd Congress, Treaty with Sublime Porte, Doc. No. 250, May 29, 1832. Commodore Rodgers to Mr. Clay, Secretary of State, U.S. Ship North Carolina, Gibraltar Bay, November 5, 1825.

The 22nd Congress, Treaty with Sublime Porte, Doc. No. 250, May 29, 1832. Extract from a letter of Mr. Offley, Consul of United States at Smyrna, to Commodore Rodgers, dated, Smyrna, November 30, 1825; October 14, 1825.

The 22nd Congress, Treaty with Sublime Porte, Doc. No. 250, May 29, 1832. Extract from a letter of Mr. Offley, Consul of United States at Smyrna, to Commodore Rodgers, dated, Smyrna, November 30, 1825, s. 46. Correspondonce of Mr. Offley, United States' Consul at Smyrna, with the Department of State, Smyrna, November 25, 1825.

The 22nd Congress, Treaty with Sublime Porte, Doc. No. 250, May 29, 1832. Captain Rodgers to Mr. Clay, US Ship North Carolina, (Vourla, Asia Minor) July 19, 1826.

The 22nd Congress, Treaty with Sublime Porte, Doc. No. 250, May 29, 1832. Extracts of a letter from Commodore Rodgers to Mr. Clay, US Ship North Carolina, Malta February, 14, 1827.

The 22nd Congress, Treaty with Sublime Porte, Doc. No. 250, May 29, 1832. Extract-Mr. Offley to Mr. Clay, Smyrna, November 26, 1827.

The 22nd Congress, Treaty with Sublime Porte, Doc. No. 250, May 29, 1832. Extract-Mr. Offley to mr. Clay, Smyrna, February, 17, 1828.

The 22nd Congress, Treaty with Sublime Porte, Doc. No. 250, May 29, 1832. Mr. Bradish to Mr. Novani, Summary narrative of communications with the Sublime Porte, Translation, Pera, at Constantinople, January 24, 1828.

The 22nd Congress, Treaty with Sublime Porte, Doc. No. 250, May 29, 1832. Extract-Mr. Offley to mr. Clay, Smyrna, Translation of Turkish Paper, February, 7, 1828.

The 22nd Congress, Treaty with Sublime Porte, Doc. No. 250, May 29, 1832. Mr. John Quincy Adams President of United States of America to all to whom these presents shall come, greeting.

The 22nd Congress, Treaty with Sublime Porte, Doc. No. 250, May 29, 1832. James Biddle, David Offley, and Charles Rhind Equires, Department of State, 12 September 1829, Washington.

Treaty Between United States and Sublime Porte, Doc. No. 304, February 9, 1832.

Senate, Report for 1880, by Ed. A. Van Dyck, US Consular Clerk at Cairo, Part I, The Capitulations, Doc No: 3, April 7, 1881.

Treaty Between United States and Sublime Porte, Articles, Doc. No. 304, February 9, 1832.

Senate, Committee on Foreign Relations, Twenty First Congress Second Session, December 28, 1830, US 1789-1901, Doc No: 231, Washington, 1901.

The 22nd Congress, 1st Session, Doc. No: 2, Message from the President of the US to the two Houses of Congress, December 4, Washington, 1832.

The 22nd Congress, 1st Session, Doc. No: 303, Turkish Mission, January 18, Washington, 1832.

Journal of the House of the Representatives of the United States (JHRUS).

The 20th Congress, December 3, Washington, 1827.

The 20th Congress, 2nd Session, December 1, Washington, 1828.

The 20th Congress, 2nd Session, December 1, Washington, 1828.

The 22nd Congress, Treaty with Sublime Porte, Doc. No. 250, May 29, 1832. John Quincy Adams to Mr. David Offley, a, July 28, 1828.

The 21st Congress, 2nd Session, December 6, Washington, 1830.

The 31st Congress, Doc. No: 72, Regulations of the Consular Courts of the USA in China, Together with the Act of the Congress, August 11, 1848, Department of State, Legation of the USA, Canton, China, November 29, 1848.

Osmanlı Devleti İle ABD Arasında İmzalanan 1830 Tarihli Antlaşmanın Müzakere Süreci

22d Congress, 1st Session. [Doc. No. 250.] Ho. of Reps. Treas. Dept.

TREATY WITH THE SUBLIME PORTE.

MESSAGE

FROM

THE PRESIDENT OF THE UNITED STATES,

TRANSMITTING

Copies of the correspondence relating to the negotiation of the Treaty with the Sublime Porte, &c. &c. &c.

May 29, 1832.

Read, and laid upon the table.

Washington, *May 29,* 1832.

To the House of Representatives:

In compliance with the resolution of the House of the 27th of February last, requesting copies of the instructions and correspondence relating to the negotiation of the treaty with the Sublime Porte, together with those of the negotiations preceding the treaty, from the year 1819, I transmit, herewith, a report from the Secretary of State, with the papers required.

ANDREW JACKSON.

Department of State,
Washington, May 25, 1832.

The Secretary of State, to whom has been referred, by the President, a resolution of the House of Representatives of the 27th of February last, requesting the President, "if, in his judgment, not incompatible with the public interest, to cause copies of the instructions and correspondence relating to the negotiation of the treaty with the Sublime Porte, together with those of the negotiations preceding the treaty, from the year 1819, to be laid before this House," has the honor to submit to the President copies of the instructions and correspondence requested.

Respectfully submitted:

EDW. LIVINGSTON.

To the President *of the United States.*

Türk Dünyası Araştırmaları Sayı: 193 Ağustos 2011

I. DÜNYA SAVAŞI VE MÜTAREKE DÖNEMİNDEKİ FELSEFİ-EDEBİ ETKİNLİKLERİYLE RIZA TEVFİK

Yrd. Doç. Dr. Turhan ADA*

Öz

I. Dünya Savaşı'nın ilk yılı içinde özel bir okulda felsefe dersleri vermeğe başlayan Rıza Tevfik, bu etkinliği ile eş zamanlı olarak, Türk halk edebiyatıyla ilgili bilimsel çalışmaları ile de adından söz ettirmiştir. Ancak, Bektaşi öğretilerine özellikle vurgu yaptığı söz konusu süreç içinde, hiçbir zaman, Abdullah Cevdet kadar yerleşik inançları aşağılayan bir tutum içine de girmemiştir. 1915 yılında, yakın dostu Tevfik Fikret'in ölümüyle birlikte ortaya çıkan boşluğu doldurabilmek için Bebek'teki Amerikan Koleji'nde, Türkçe ve Edebiyat derslerine, İnas Darülfünunu'nda ise Felsefe derslerine girmeye başlayan Rıza Tevfik, 1918 yılında, Darülfünun Edebiyat Şubesi'ne, Felsefe Tarihi ve Estetik Müderrisi" sıfatıyla atanmış; "Abdülhak Hamid ve Mülahazat-ı Felsefiyesi" adlı ünlü eserini de bu dönemde kaleme almıştır. Savaş biterken daha çok Samih Rıfat ve Ahmed Naim ile girdiği polemikleriyle dikkat çeken Rıza Tevfik, dikkat çekmeye çalıştığımız çizgini devam eden süreçte de sürdürmüş ve gerek bastırdığı ders notları ve gerekse Ömer Hayyam ile Bergson'u tahlil eden çalışmaları sayesinde felsefi kimliğinin en belirgin olduğu zaman dilimine tanıklık etmiştir.

Anahtar kelimeler: *Amerikan Koleji, Felsefe Tarihi, Abdülhak Hamid, Bergson, Ömer Hayyam.*

Abstract

Rıza Tevfik With his Philosophic and Literary Activities in the Armistice Period and World war 1st

Rıza Tevfik who started to lecture philosophy lessons in a private school during the first year of World War 1st, synchronously with his acti-

* Rize Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi T.C. Tarihi ABD Başkanı, turhanada@yahoo.com